

WIFREDO LO PILÓS.

LA CRONOLOGIA MES EXACTA DELS COMPTES DE BARCELONA AVANS D' ÉLL

(Acabament.)

HUDALRICH.—HUNFRIDO.—CAPITULARS DE MERSEN Y QUIER-
SÍ.—ALSAMENT Y DESTITUCIÓ D' HUNFRIDO.—CONFUSIÓ D'
AQUEST AB L' IMAGINARI WIFREDO D' ARRIA.—BERNARD II.
—MOTIUS PROBABLES DE SON NOMBRAMENT.—SA DESTITU-
CIÓ.—RODBERT Y BERNARD III.—LO COMPTE SALOMON.
—PRIMERA NOTICIA DE WIFREDO LO PILÓS.—INVENCIÓ DE
SANTA EULALIA Y SON SEPULCRE.—ALSAMENT, ESCOMUNIÓ,
DESTITUCIÓ Y DESOBEDIENCIA DE BERNARD III.—DISCUSSIÓ
SOBRE LO PREAMBOL DEL TRASLLAT DE LA CAPITULAR IMPE-
RIAL DE 844 ALS BARCELONINS.—MOTIUS DE L' IMPORTAN-
CIA DE BARCELONA EN LO SIGLE IX.—MONEDAS CATALA-
NAS D' AQUELL SIGLE.

UDALRICH era compte-marqués l' any 856. En son temps era compte de Besalú un Wifredo (1).

HUNFRIDO era compte-marqués de Barcelona l' any 858 y consta en alguns documents (2). Residia á la Narbonesa y tenia á Barcelona un vescompte ó vicari (*veguer*) dit Sunifrido (3). L' any 860 la Dieta dels franchs á Quiersí declará hereditaris los carrechs de compte y duch, qu' avans eran amovibles com avuy en dia los de governador y capitá general. Avans d' aquest Parlament, l' any 847 ó 48, un parlament imperial tingut á Mersen decretá: que 'ls homes lliures poguessen escullir per senyor á un vassall del Rey, en lloch de tenir á aquest per senyor directe. Aixís molts habitants passaren, en Fransa y Catalunya, á ser vassalls immediats dels comptes, marquesos y duchs, ja perque 'ls tenian mes prop, ja per lliurarse de sas vexacions, ja per lo qu' aquestos personatjes los prometerian. Lo poder del monarca quedá ab aquest decret mol rebaixat, los governadors comensaren á ser petits reys, ab vassalls directes, qu' avans sols tenian los reys y emperadors, y per aquí comensaren á formarse Estats petits y á pulverisarse los grans; per aquí comensa la primitiva Catalunya á dependrer's del domini franch. Lo decret ó capitular de Quiersí debilitá mes y mes lo poder reyal, y avansá mes y mes la formació de petits regnes y la separació de Catalunya. Passá als comptes lo dret d' administrar justicia, nasqué lo sistema feudal, nasqué la noblesa de sanch, lo segon Estat, l' aristocracia de naixensa, rassa ó títols. Aquestas abdicacions arrancaren als debils nets de Carlo-magno los governadors y sub-governadors de las grans provincias y marcas de l' imperi franch. L' any 863 Hunfrido s' apoderá de Tolosa instat per 'ls habitants, sens permís de Carlos lo Calvo (4). Sembla qu' aquest fet sigué episodi d' un moviment de la Marca y de la Septima-

nia contra aquest príncep, puig l' any 864 recobrá per medi de llegats ó enviats (*missos*) las ciutats y 'ls castells de la Gotia, formada per aquestas duas regions. Tal vegada lo partit separatista, tant á la Marca com á la Septimania, va alsarse en pes ab Hunfrido al devant, (com tal vegada anaban á ferho anys avans Bera y després Bernard I), al temps que 'ls aquitans separatistas s' alsaban també, invocant lo dret hereditari de Pipino II. Si segons los Anals de San Bertí, Carlos lo Calvo recobrá l' any 864 las ciutats y 'ls castells de la Gotia, vol dir que no 'ls tenia. Aquest fet al any següent d' habers' Hunfrido apoderat de Tolosa, instat per 'ls habitants y sens coneixement de l' Emperador, y la fugida del mateix Hunfrido á Italia, semblan indicar un moviment general contra Carlos, moviment en que 'l representant imperial á la Gotia prengué molta part en sentit contrari al Emperador. De poch s' equivocará qui note aquestos fets com manifestacions d' alsament en sentit contrari á la dominació de l' imperi franch.

Aquest Hunfrido es lo que 'ls autors anomenan Wifredo d' Arria pare del Pilós. No te cap fonament aquesta paternitat y si 'l senyor del castell d' Arria s' anomenaba Wifredo, no era compte de Barcelona, marqués de la Marca, ni duch de Gotia. Ni era l' Hunfrido que tingué aquestos cárrechs. Ab perdó dels mes respectables autors, no podem admetrer la sinonimia d' Hunfrido ab Wifredo, puig en cap document, ni Anals, ni escriptura s' en troba rastre. Per altra part, si la doble *V* es *Gu* com Wifredo ó Guifredo, Winidilla ó Guinidilla, la doble *V* no es *Hu*, ni la *Hu* es *V* ni *Gu*. Tenir dos noms, Wifredo-Hunfrido, com lo fill de Wifredo lo Pilós s' anomenaba Wifredo-Borrell, era raro en lo sigle IX y no consta qu' Hunfrido tingués lo nom de Wifredo, ni sigués senyor d' Arria. No hi ha document que justifique l' existencia d' un Wifredo d' Arria, ni pare del Pilós, ni compte de Barcelona; no hi ha document que justifique la sinonimia d' Hunfrido y Wifredo.

Destituït y fugitiu Hunfrido l' any 863 ó 64, l' Emperador Carlos nomená compte-marqués á

BERNARD II. Aquest, nomenat l' any 864, era fill del primer y germá del Guillem de Tolosa que s' habia alsat poch anys avans y habia sigut sentenciat per Aledran á Barcelona. Temporada de fets estranys aquella. ¿Qui habia de creurer que Carlos lo Calvo nombrés compte de la Marca al fill d' aquell á qui habia mort, al germá del qu' acababa d' alsarse contra son imperi y á qui podia creurer animat del sentiment de la venjansa? Tal volta lo nombrament de Bernard de Tolosa II li fou imposat á Carlos per un alsament de la Marca y sigué condició pactada per medi de sos enviats (*missos*) per «recobrar las ciutats y los castells» com dihen los Anals de Sant Bertí. Pot ser lo nomená per contemporisar ab l' esprit de separació de la Gotia, aixís la d' ensá dels Pirineus (la Marca hispana, la Catalunya primitiva), com la d' enllá (la Fransa goda ó Septimania.) Pot ser cregué, que 'l nombrament de Bernard II calmaria l' afany separatista, donant lo mando á un germá del últim capdill de la causa de la separació. L' any 865 renyí ab l' Emperador á la Dieta de Pitis per 'l juny, y dihen que s' amagá ab altres en un bosch per matarlo á ell y á sos confidents Ranulph y Rodbert. Perseguit baix lo pes d' aquesta acusació, fugí y fou destituït del mando. Carlos dividí la Gotia en dos parts, ab governadors diferents, ensá y enllá dels Pirineus, á l' una hi posá per governarla á Rodbert, á la altra, á un compte dit Bernard.

Suposan alguns, no hi ha cap document qu' ho testifiqui, qu' un compte dit Salomon, que l' any 863 ho era de Cerdanya (5), sigué enviat á Barcelona l' any 864 ab lo caràcter de comissari imperial. Pot ser molt be; mes no hi ha cròniques ni documents coetáneos que porten aquesta comissaria.

RODBERT Ó BERNARD III. Los Anals de Sant Bertí, que son lo document coetáneo que parla dels comptes-marquesos Bernards II y III, diu qu' una part de la Gotia la

doná Carlos á Bernard, altra á Rodbert, sens espressar á qui dels dos la Narbonesa ó Septimania, ni á qui la Marca hispana ó Catalunya antiga ó primitiva. Dihuen que Bernard era fill d' altre del mateix nom y que fou enviat á perseguir dos vegadas á Hunfrido, fugitiu á Italia. La manera com s' espressan dits Anals sobre lo govern de Bernard III y la circumstancia d' haber Rodbert mort l' any 866 lluytant ab 'ls normands, que poch van passar los Pirineus, fan sospitar que Rodbert sols governá la Septimania, no la Marca; mes en lo dupte, los posem als dos á la cronología barcelonesa ó catalana, d' un modo dubtatiu per espay d' un any. (6) Y si 'ls normands feren moltes destruccions per 'l Rosselló y lo comptat d' Ampurias y Bernard fou enviat á perseguir á Hunfrido fugitiu á Italia, se podria creurer que Rodbert era lo governador de la Marca y Bernard III lo de la Narbonesa.

BERNARD III l' any 866 reuní lo govern de tota la Gotia, una y altre regions. L' any 869 era compte del Roselló l' anomenat Salomon y los normands feren allí y en lo comptat d' Ampurias moltes destruccions. L' any 870 un capellá dit Tirso, fugitiu de Córdoba, va ocupar un' iglesia de Barcelona, oposantse al bisbe y un altre capellá estava apoderat del castell de Tarrassa, ab auxili d' un tal Baion y sos partidaris. Dos godos anomenats Manduci y Ricosindo, per medi d' enganyós precepte (¿reyal?) s' habian apoderat l' un de l' iglesia de Sant Esteve y l' altre del camp de Santa Eulalia. Dita iglesia estava profanada y posposat lo culto, s' hi feyan aplechs de gent del camp. (7) Lo bisbe de Barcelona 's queixá de tot l' any 874 al Emperador, á la dieta d' Attigny, y lo monarca següent, Lluís lo Balb, feu restituir eixas possessions. L' any 873, estant ausent Bernard III, duch de Gotia, un compte Salomon feu de comissari (*missus*) en un judici celebrat en lo castell de Minerva, en lo bisbat de Narbona. Aquestas comissarías de Salomon de Cerdanya y lo Roselló, fossen un mateix compte ó dos, donaren marge á la suposta del marquesat de Barcelona entr' Hunfrido y

Wifredo, que pintan los historiadors, exceptats dos ó tres. També l' any 862 un compte Salomon doná sentència favorable á un Witisclo, nebot d' Aylon ó Eilon, filla del compte Aznar Galindo. Eilon s' anomenaba una tia paterna (*ammita*) de Wifredo lo Pilós y dita filla Eilon del compte Aznar era tia paterna del Witisclo. ¿Eran un mateix subjecte estos dos nebots? ¿Eran germans ó cosins germans? S' ignora. Y aquest compte Salomon ¿era lo mateix lo de Cerdanya que lo del Roselló, lo mateix que feya de jutje 'ls anys 862, 63 y 73 y lo mateix que l' any 869 tenia questions y era part en judici ab lo monestir d' Exalada sobre possessió de territoris? S' ignora també.

¿Era l' any 875 de l' Encarnació quant un compte anomenat Wifredo, que després fou lo principal de la Marca, fou lo marqués, titulat príncep y portá lo sobre nom de Pilós, junt ab s' esposa Winidilla edificaren en la vall de Ripoll, á la ribera del Ter, en lo comptat de Vich ó Ausona, lo monastir de San Joan, dit posteriorment de las Abadessas? Donaren ú oblaren eixos comptes al monastir sa filla Emmon y lo dotaren de moltes iglesias y heretats, hisendas ú honors, fundant una comunitat de monjas. No 's titula Wifredo mes que compte, sens dir si d' Ausona ó d' altre comptat.

L' edificació de monastirs feta per 'ls comptes particulars no era cosa nova, segons habem vist ávans; no era menester ser compte de Barcelona, ni marqués, ni duch per edificar ó fundar establiments religiosos. Mes endeavant discutirem si era l' any 875, lo 876 ó lo 885 lo de l' edificació de Sant Joan; aquí no 'ns toca sino apuntar dubitativament la data, que no es indiscutible. Encara que l' edificació de Sant Joan de las Abadessas sia de l' any 875, y que llavors lo comptat d' Ausona fos ja restaurat, no proban abdos fets que Wifredo fos ja marqués ó compte de Barcelona. Un compte particular podia portarlos á cap.

Als 23 d' Octubre de l' any 877 lo bisbe de Barcelona Frodoyno trobá en l' iglesia de Santa Maria del Mar, lla-

vors fora de las murallas, las reliquias de Santa Eulalia, á la qui mes de doscents anys avans lo bisbe Quirse habia dedicat un hermós himne llatí. (8)

De l' any 875 en que Frodoyno era ja bisbe de Barcelona, al 877 en que morí Carlos lo Calvo, data una carta d' aquest Emperador «á tots los barcelonins particulars». Despres d' afectuosos saludos y de ferlos saber que prospera y que desitja qu' ells fassen lo mateix, els dona las gracias per sa fidelitat. Que l' hebreu Judas, fidel seu, li ha parlat de la fidelitat d' ells y qu' els hi la premiará. Qu' estigan fermes en ella, que l' augmenten.» De sa propia ma anyadeix Carlos: Sapigueu que per medi de mon fidel Judas envio al bisbe Frodoyno deu lliuras de plata per restaurar la sua iglesia.» Sens fetxa ni lloch de data.

Barcelona en temps de Bernard I no prengué part á favor de l' alsament d' Ayzó, en lo de Guillem de Tolosa també favorí la causa del Emperador posant pres al sublevat que s' habia apoderat d' ella y tornant al compte Aledran al mando. Seria pot ser perquè á Barcelona, com capital del domini imperial franch á la Marcá, hi hauria molts franchs y molts godo-espanyols empleyats ó molts separatistas enemichs de l' intervenció mahometana. L' any 878 un diploma de Lluís lo Balbucient, fill de Carlos lo Calvo, doná á Frodoyno permis per restaurar la Canonja y li concedí per la Catedral de Barcelona varias confirmacions. Cita á Bernard III com marqués de la Gotia. (9)

Aquest Bernard III, á la mort de Carlos lo Calvo 's declara á favor de Lluís de Germania, rey de la Fransa oriental, com ho feren altres personatjes y aquesta fou la causa de sa destitució y de sa excomunió per lo Papa Joan VIII qu' era á la Fransa occidental, la governaba y atacaba als enemichs de Lluís lo Balb. Bernard III posat al cap de molts duchs, marquesos y comptes del mitjorn de Fransa, no 's va sometre. Marchá Lluís contra d' ell ab son exércit, mes caigué malalt á Autun y morí poch després l' any 879 ó 80. Bernard y 'ls seus oferirent la

corona á Lluís de Germania, aquest la acceptá ; mes habent renunciat, á cambi de la Lorena, sas pretensions á la corona franca occidental, quedá son partit desorganizat y los caps d' ell tingueren de refugiarse á la Fransa de Llevant, en lo mateix any. No 's parla mes de Bernard III marqués de Gotia. Lo diploma de l' any 878 es de la temporada que precedí á l' excomunió, quant l' Emperador procuraria atraurers á bonas á sos enemichs. Lo precepte de Lluís lo Balb, any 878, proba be que Bernard III no governaba solament la Fransa goda, sino també la primitiva Catalunya, puig lo diploma se refereix á la Seu de Barcelona y á ell com marqués de la Marca hispana. Proba que lo titol de duch ó marqués de Gotia que portaba Bernard III, no 's circunscriu á la Fransa goda, sino qu' abressaba Catalunya y que lo nom de Gotia era comú á las duas regions, lo de Septimania seria sols lo de la Fransa goda.

Farém aquí menció del compte Deilano que apar ho era de Perelada ó d' Ampurias los anys 879 y 80 segons documents del monastir de Banyolas.

Declarats hereditaris los carrechs de compte, marqués y duch, tal volta un fill, germá ó nebot d' Hunfrido, de Bernard II ó de Bernard III, si 'n tenian, los haurian succehit en lo comptat de Barcelona, marquesat de l' Hispana ó Catalunya primitiva, si no 'ls haguessen destituit; aixís com lo compte y marqués, que vingué després d' ells, Wifredo lo Pilós no fou destituit, tingué per successors, per dret d' herencia, á sos fills y demés descendents y pogué ser titulat príncep.

Aquesta es, donchs, en suma, la cronología dels Comptes de Barcelona:

Bera, de 801 á 820.—Bernard I, á 832.—Berenguer, á 834.—Bernard I segona vegada, á 844.—Suniefredo, á 846.—Aledran, á 852.—Hudalrich, sobre 856.—Hunfrido, sobre 858 á 863.—Bernard II, de 864 á 865.—Robert ó Bernard III, á 866.—Bernard III, á 878.—Wifre-

do lo Pilós y sos descendents Wifredo-Borrell, Sunyer, Borrell y demás. (10)

Hi ha algunas altres cronologies dels comptes de Barcelona anteriors á Wifredo ; pot ser ne trobariam cinch ó sis mes. Pero ni una d' ellas es ben exacta. Bera y Bernard, com també Aledran, figuran en totes ; Hunfrido baix lo nom imaginari de Wifredo d' Arria y Salomon, en moltes ; Hudalrich y Seniofredo en pocas ; Berenguer en menos ; los Bernards II y III, en una ó dos tan solament, á pesar de que en lo tomo de Barcelona de l' *Espanña Sagrada* venen comprobats ben clarament. La cronología dels dits comptes qu' habem trobat mes fundada, es la qu' acabem de presentar, que no es moderna exceptuant la confusió relativa á Wifredo d' Arria, nom imaginari que 's dona á Hunfrido sens fonament. Sols acudint, com va fer En Enrich Florez, als Anals y Crónicas del Imperi franch y no acceptant lo que no está fundat en documents dels sigles IX y X, s' ha pogut traure en clar la verdadera cronología d' aquells governadors, que en quant á fiarse de tradicions y d' autors del sigle XIII ensá, es segura l' equivocació y ho es la confusió de noms y fetxas.

Los Comptes governadors de Barcelona son mes coneguts que los d' Urgell, Ampurias, Cerdanya, lo Roselló, Gerona, Besalú, etc., porque com eran caps de la Marca hispana y fins de tota la Gotia, parlan d' ells los historiadors franchs dels sigles IX y X, los Anals de diferents abadías ó monestirs de Fransa y diplomas dels monarcas francesos publicats ja en lo sigle XVII ; mentres que 'ls comptes dels altres territoris de Catalunya sols constan en escripturas dels arxius d' aquest pais, de las quals se n' han perdut moltes per ignorancia y descuit.

La destrucció de Tarragona per 'ls mahometans l' any 712 ó 13 y la circumstancia de ser Barcelona l' última ciutat marítima de la regió oriental de Catalunya, la feren centro de las invasions d' aquells á la Fransa meridional. La circumstancia de ser tal centro li doná importancia als

ulls dels franchs é independents dels Pirineus orientals y de las demás montanyas del Nort y lo Llevant de Catalunya y va fer, qu' uns y altres tinguessen major empenyo en posseirla. Destruïda Tarragona y no podent los franchs y 'ls primitius catalans apoderarse de Tortosa, Barcelona quedá com la ciutat mes fronterissa, mes avançada cap al territori dels mahometans, cap á «Espanya» y aixís Carlomagno y Lluís lo Piadós l' encomanaren directament al capdill ó superior de la Marca. D' aquí data la «capitalitat» de Barcelona. Si al comensar lo sigle IX Tarragona no hagués estat enrrunada ó 'ls franchs haguessen pogut apoderarse de Tortosa, una d' aquestas ciutats hauria sigut tal volta la encomenada al capdill de la Marca, per 'ls mateixos motius qu' ho sigué llavors Barcelona y no aquesta, sino Tarragona ó Tortosa, hauria sigut la capital de la Marca y tal volta de Catalunya després.

Una paraula sobre las monedas del temps dels comptes governadors. Son las mes antigas de l' Espanya cristiana després de l' invasió dels mahometans y molt mal encunyadas. Las de Carlomagno (801 á 814) son de Barcelona; portan la creu grega, de quatre brassos iguals, ja ab quatre roells, ja sens roells, y estas inscripcions:

CARLVSREX.—BARCINONA.

Las de Lluís lo Piadós (á 840) portan la mateixa creu; pero sens roells y son de Barcelona y d' Ampurias ab estas inscripcions:

**HLVDOVVICVSIMP.—BARCIHOHA,
BVRCINONA ó IHPVRIAS.**

Las de Carlos lo Calvo (á 877) portan la mateixa creu sens roells, son de Barcelona, d' Ampurias y de Gerona ab estas inscripcions:

CARLVSREXFR.—BARCINONA, IHPVRIAS ó
ÇERVNDA.

Segons un document del sigle XI 's podria creurer qu' en temps de Bernard III ó poch avans sufrí part de la Marca una nova invasió de mahometans, que va fer necessari l' esfors del compte Wifredo y de la sua gent.

J. NARCÍS ROCA.

NOTAS

(1) *Hudolricus inclitus comes et marchio*. (Cárlos lo Calvo. Donació feta l' any 856.)

Modo vero excellentissimi ac Reverendissimi viri Domini Wifredi marchionis (Escriptura del monastir de Ridaura, any 848.)

(2) *Hunfridi carissimí nobis comitis et marchionis*. (Donació de Cárlos lo Calvo. Any 859.)

(3) *Sunifridum ejusdem civitatis (Barchinonæ) post comitem primum*. «... á Sunifrido lo primer de la mateixa ciutat, Barcelona, després del compte ó lo primer després del compte de la mateixa ciutat, Barcelona.» (Acta de la traslació de las reliquias d' uns sants Jordi, Aureli y Natalia de Córdoba á Paris, per 'ls monjos Usuard y Odilard d' aquesta última ciutat, l' any 858, als qui Sunifrido y lo bisbe Ataulfo recomenaren de Barcelona á un cert Leovigido de Córdoba, per la protecció y diligencia de qui varen obtenir las reliquias. Hunfrido los habia recomenat al governador mahometá de Saragossa.)

(4) *Hunfridus in Gothia marchio sine contentia Caroli Regis....* (Anals de S. Bertí. Any 863.)

(5) Aimoni cita á est compte l' any 864. Hi ha un judici de dit compte al poble d' All á Cerdanya l' any 862 ó 63.

(6) *Carolus... Bernardum ex quodam Bernardo et filia Rovigonis comitis natum in Gothia mittens, partem ipsius marchie illi comitit*. (Anals de S. Bertí.) «Cárlos... enviant á la Gotia á Bernard, fill del difunt Bernard y de la filla del compte Rovigon, l' hi encomana ab confiansa part de la mateixa Marca.»

(7) *Episcopus barcinonensis reclamavit quia Gothus quidam Manduscius fraude atque subreptione per Preceptum Ecclessiam Sancti Stephani nobilem et antiquam impetravit, ubi posposito Dei cultu fœda efficitur conversatio rusticorum...* (Capitular de Cárlos á Attigny: any 874.)

(8) Aquest himne, ab un calendari godo de Toledo posterior á San Ildefons, es lo document ben auténtich mes antich que tenim de Sta. Eulalia. Es de mitj sigle VII, tret d' un breviari muzarabe. Te quinze estrofas, cada una de sis versos ó sexteto. Celebra á Barcelona, descriu los martiris d' Eulalia, posa la fundació d' un monastir per lo mateix Quirse á l' iglesia ahont estava lo sepulcre de la Santa, estableix lo patronat d' aquesta y fa varias deprecacions devotas. Quirse era á Barcelona sobre l' any 650 y tants y escriuria l' himne de Santa Eulalia de Barcelona, ja que la de Mérida tenia l' hermós escrit de mes antich per Prudenci.

En una lluneta de la volta 'ó sostre de la capella soterrànea ó cripta de Santa Eulalia de la Seu de Barcelona, hi havia lo sepulcre antich de la mártir y en la pedra de marbre blanch que 'l tapaba hi llegí En Caresmar: «.....í descansa Santa Eulalia mártir de Cristo, la que va patir en la »ciutat de Barcelona baix Daciá president als II ids de Febrer y fou troba- »da per Frodoyno bisbe ab lo seu clero en la casa de Santa Maria als X »Kl. de Novembre. A Deu gracias.» (*Trad. del llatí*).

Reproducció literal d' aquesta lápida :

... C REQUIESCIT. BEATA EULALIA. MAR
TIRIS XPI QUI PAS SA EST. INCIUITA
TE BAR C H I N O N A S U B D A C I A N O
PRESIDE. II. ID S. FBASET FUITINUENTA
AFRODOINO EP O CUMSUOCLEROIN
DOM. US CEMARIE X KL. HOBRDEOGRAS

Partida en dos trossos desde la segona A de *Beata*, fins á la X de las Kalendas, la ruptura no destruí mes lletra qu' aquesta; mes se veu be qu' es una X perque lo lloch ó espay entre la E de *Marie* y la K no permet sino una lletra, perqué 's veu, á la part esquerra y alta del espay, lo comensament d' una ratlla oblicua d' esquerra á dreta y de dalt á baix, aixís \searrow , com lo signe del partir, perque no correspon aquesta ratlla á la V, puig cap n' hi ha en la inscripció, fins la de *inventa* es U y perque no sent de la V no pot ser sino de la X. Lo X de las Kalendas de Novembre es lo 23 d' Octubre. Lo comensament de las ratllas está bastant gastat, hi faltan lletres que se supleixen per lo contexto de l' inscripció y per la copia treta per En Caresmar, publicada en l' Espanya Sagrada. La H y la I del *Hic* inicial ja estaban destruidas quant la copiá En Caresmar. Los demés pormenors d' aquesta troballa y traslació constan, l' any (878 de l' Encarnació y 877 de la Nativitat) y l' asistencia del poble, per l' inscripció del magnífich sepulcre del sigle XIV que 's venera en aquella cripta.

No consta en inscripcions, actas ni documents l' asistencia de compte ni vescompte á la traslació primera ó de Santa Maria á la Seu, y aixis es inexacta aquella de las hermosíssimas esculturas del sigle XIV del actual sepulcre, que representa la primera traslació, quant posa, caminant devant del bisbe y de 'ls que portan las reliquias, (figuradas en un cadavre sencerc,) un personatge ab corona de compte á la ma. En lo sigle XIV, quant se construí aquest sepulcre, creyan los erudits en Historia que l' any 877-78 Wifredo era ja compte de Barcelona y que 's trobaba en la ciutat. D' aquí la figura de compte en lo cuadro escultorich del qui parlem.

A propósit d' aquest preciós sepulcre. Si á nostra ma estigués, lo trauriam de la capella soterrànea ahont lo baixaren al sigle XIV y ahont l' inauguraren la ciutat y la cort; com á obra magnífica lo pujariam dalt, á la nau del mitj de la Seu y sostingut per las vuyt columnas desiguals, dels sigles XI ó XII unas (¿de la catedral antigua d' En Ramon Berenguer I consagrada en 1058?) y altres mes antigas, lo posariam demunt d' una graderia cuadrangular entre la reixa del cor y l' escalinata de baixar á la cripta, sens altar al devant, sino sol y aislat en tal lloch de preferencia, entre las dos portas laterals de la Seu, al mitj del crucer. Aixis com

ara aquell monument está com amagat sota terra, en una capella fosca, tancada casi sempre, ahont no pot ser admirat com se mereix, estaria en un lloch eminent, á la vista de tot hom y á la merescuda admiració de tots. Que pendria lloch qu' ocupa ara alguna gent á las funcions, cuant la Seu te poch ámbit per motiu de tenir lo cor al mitj..... ¿ Quin lloch pendria? Lo de dos dotzenas de personas? —Que privaria de veurer desde lo cor y de las naus laterals l' altar major.... —¿ Quin altar major millor que lo sepulcre de la patrona de la Seu y fins al nostres dias, de la ciutat y del bisbat? No veurer lo de Santa Creu per veurer lo de Santa Eulalia no es perdre y ademés la Seu desde l' any 878 (Diploma de Lluís lo Balbo á Frodoyno) porta 'ls dos títols; donchs fora natural tingués be á la llum los dos altars, lo sepulcre y lo retaule. Los barcelonins, ni tan sols aquells que frecuentan molt la Seu, coneixen be la joia que 's l' actual sepulcre de Santa Eulalia. Va ser inaugurat als primers de Juliol de 1339 ab motiu de trasladars' hi las reliquias ab gran solemnitat y professó de reys, reinas, infants, cardenals, bisbes, abats, noblesa, lletrats, canonges, capellans, monjos, frares, monjas y poble, presidint los Concellers. No es conegut lo nom del escultor.

L' escultura de la cara del devant de la coberta representa la segona translació de las reliquias, ab la gran ceremonia professional ab que 's va fer. Las esculturas dels costats y del devant del cos del sepulcre representan la lejenda del martiri, desde qu' Eulalia va sortir d' amagat de sa casa, fins á ser crucificada; las tres esculturas de detrás del mateix cos del sepulcre, representan la troballa de las reliquias á Santa Maria del Mar, la translació d' ellas á la catedral (cuadro del mitj, en lo qu' está representat lo personatge ab corona de compte á la ma, caminant devant del bisbe y seguint á aquest los que portan lo cadavre) y la col·locació d' aquest en la primitiva catedral. Lo sepulcre es d' alabastre. — La lápida del antich llegida per lo erudit anticuari Caresmar y publicada á l' *Espanya Sagrada* al sigle passat, es ara al Museo d' antigüetats, després d' haber estat perduda alguns anys, partida per 'l mitj

Parlem del sepulcre de Santa Eulalia, d' altres monuments del culto y d' assumptos d' historia eclesiástica, solament com amants de las bellas arts y dels estudis històrichs, com amichs de totas las joyas del treball y de tots los datos y testimonis que donguin fonament per il·lustrar l' historia, sian eclesiástichs ó civils.

(9) Diploma de Lluís lo Balbucient, dat á Troyes als 9 de Setembre de 878, prenent baix sa protecció l' iglesia de Barcelona y confirmantli sas possessions. Parla de Bernard. *Concedimus insuper ei (Ecclessiæ Barchinonensi) tertiam partem Tolonei, sicut Bernardus Marchio nostro per præceptum Genitoris nostri ei acceptavit.* Aquest document es molt concloent á favor de l' existencia del marqués Bernard l' any 878 ó 77, segons lo compte. Si Bernard no hagués sigut marqués de Barcelona aquell any, primer del regnat de Lluís, aquest no l' hauria anomenat « nostre marqués ». Lo Bernard de Tolosa no pot ser, porque era mort desde l' any 844 y lo que cita Lluís era marqués d' aquest, *nostro*, l' any 878.

Lo precepte de Carlomagno y los de Lluís lo Piadós, dels qu' habem parlat, los publicá en lo sigle XVII Baluzio, escriptor francés, copiats en arxius d' aquella nació. Los de Lluís, ademés, los copiá Pere Pitoeu de

l' arxiu de la Seu de Narbona. Lo de Cárlos lo Calvo, any 844, está en l' arxiu de la Seu de Barcelona, en trasllat fet en temps del compte Wifredo-Borrell fill del Pilós. Pujades y Diago en lo sigle XVII lo publicaren y En Prósper Bofarull lo comprobá en nostre sigle. La carta del mateix Emperador als barcelonins y lo diploma de Lluís lo Balb, los tragué Pujades de l' arxiu de la mateixa catedral.

Lo mort de Wifredo pot fixarse be, ab En Prosper de Bofarull, l' any 898, porque los anys de Cárlos lo Simple de Fransa poden contarse, no sols desde la mort d' Eudes ú Odon, ocorreguda lo mateix any; sino desde lo janer de 893, en que Cárlos fou coronat á Reims en vida d' Eudes, com únich descendent lilegitim y directe de Carlomagno y en calitat de tal descendent lo regoneixeria Wifredo, encara que de fet regnés á Fransa Odon. L' escriptura de donació á Ripoll dita d' Exaduce y Orret, feta per Wifredo y Winidilda l' any IV de Cárlos, pot correspondrer al any 897 á contar de la coronació de Cárlos lo Simple. Pot ser del any 883 ó 84, IV de Carloman ó 888, IV de Cárlos lo Gros. Fixada á l' any 898 la mort de Wifredo, no té dubte lo preámbol del trasllat del precepte, decret ó constitució de Cárlos lo Calvo, any 844, quant diu, que l' any primer de la mort d' Eudes ú Odon (mort l' any 898) era en temps de Borrell fill de Wifredo y ja no tenen dupte lo trasllat, ni lo precepte.

La cuestió de l' autenticitat del precepte, capitular ó constitució de Carlos lo Calvo, any 844, va fundada en l' auténtich del trasllat, puig no 's coneix l' original y l' autenticitat del mateix trasllat va fundada en concordar l' any de la mort d' Eudes ú Odon, 3 Janer 898, ab lo govern de Wifredo-Borrell. Si Wifredo lo Pilós morí l' any 898, ja no hi ha dubte en aquetas autenticitats; si morí l' any 902, ja es altre cosa. Los que posan sa mort l' any 902 se fundan en la donació d' Exaduce data l' any III de Cárlos, en que aquest era lo Simple y en que 'ls anys d' aquest, del Sena á Catalunya, no 's contaren fins á la mort d' Odon ocorreguda l' any 898. Deduheixen d' aquí, que l' any 898 governaba encara lo Pilós y qu' es confós lo preámbol del trasllat. Mes ¿d' ahont se treu que 'l rey Cárlos de l' escriptura d' Exaduce era lo Simple y no Carloman ni lo Gros, quant l' escriptura no diu «Cárlos després d' Odon», com ho diu l' epitafi de Wifredo Borrell? ¿Y com pot sostenirse qu' al veurer á Cárlos lo Simple coronat á Reims l' any 893, ningun compte del Sena á Barcelona lo regonegué y tots seguiren reconeixent á Odon? Pot ser Wifredo lo Pilós, desitjant emanciparse del jou franch, s' inclinaba á Cárlos lo Simple porque aquest, veyentlo adherit ab ell desde 'l principi, per premi lo fes independent, á petició sua, quant triunfés. ¿Hi ha documents posteriors á l' any 893, (de la consagració de Cárlos lo Simple á Reims,) en que Wifredo lo Pilós manifestés que continuaba regoneixent per rey de Fransa á Odon després d' aquella coronació?

No es un axioma que Cárlos lo Simple fos reconegut per rey sols en lo Nord de Fransa l' any 893 y que fins á la mort d' Odon, any 898, n' ho sigués del Sena á Barcelona. Lo tractat en que ab-dos prínceps convinqueren en que Odon governaria del Sena als Pirineus, tractat que podia obligar á Barcelona á regoneixer 'l després de la consagració de Cárlos, es del any 897 y avans de tenir noticia d' aquest tractat, podia Wifredo tenir á Cárlos lo Simple per lilegitim rey de Fransa, veyentlo descendent de Car-

lomagno y consagrat á Reims. L' any 897 Cárlos estaba al cap d' un exercit, lo duch de Borgonya y los comptes de la Champagne l' ausiliaban, anaba á comensar la guerra entr' ell y Odon y tan amenassador se presentaba, qu' Odon feu ab ell lo tractat qu' acabem de dir. ¿Es estrany que Wifredo altres comptes y del Sena á Barcelona regoneguessen á Cárlos, carlovingi, consagrat y apoyat per forsas imponents? De cap manera. Coneguts los pactes entre Cárlos y Odon l' any 897, reconegut Odon per lo mateix Cárlos, se compren que 'ls anys d' aquest deixessen de contarse desde sa consagració l' any 893 y se contessen desde la mort d' Odon, any 898, com se contaren en l' acta de consagració de San Martí del Congost, any 899. Mes lo dia 25 d' Agost de 897, data de la donació d' Exaduce ¿tenia Wifredo noticia del tractat entre Cárlos y Odon que legalisaba segons lo dret hereditari lo govern d' aquest?

Mes suposem que ja may á Catalunya los anys de Cárlos lo Simple se contaren desde lo 893; sino sempre desde lo 898 en que morí Odon. La donació d' Exaduce pot ser feta l' any III de Carloman ó de Cárlos lo Gros, puig no diu que sia del Cárlos després d' Odon.

Per altra part no hi ha documents firmats per Wifredo los anys 899, 900, 901 y 902 y en cambi n' hi ha dels anys 898, 899, 900 y 904 en que sos fills Wifredo-Borrell, Sunyer y Miró se titulan comptes y obran com á tals.

No es un axioma qu' en Catalunya los anys de Cárlos lo Simple se contessen desde lo 900 de J. C. y no desde lo Janer 898 en que morí Odon. Si l' epitafi de Wifredo-Borrell, qu' está en l' iglesia de San Pau de Barcelona 'ls conta desde 'l 900, (any 914 J. C. 14 del rey Carlos després d' Odon,) l' acta d' elecció del bisbe Jordi de Vich los conta desde 'l 898 (914 J. C., 17 del rey Cárlos). La consagració de S. Martí del Congost també 'ls conta desde la mort d' Odon (899 J. C., I de Cárlos rey.) L' acta de congració de l' iglesia de Llussá de Vich ó Ausona per lo bisbe Idalquer porta l' any 905 com lo nové de Carlos lo Simple y conta los anys d' aquest desde lo 896, dos anys avans de la mort d' Odon. Cuatre documents de Rodulpho fill de Wifredo lo Pilós, dels anys 11, 14, 16 y 27 de Carlos lo Simple y altre de son germá Sunyer de l' any 28 del mateix rey, los refereix En Prosper de Bofarull als anys 908, 911, 913, 924 y 925 de l' Encarnació contant desde l' any 897 lo principi del regnat del mateix Carlos.

Per altra part, á la mort d' Odon, quedá Cárlos lo Simple rey de tota la Fransa sens contradicció. Arnaldo, fill d' Odon, proclamat rey per son partit, sobrevisqué sols dias á son pare; Robert, germá d' Odon, no prengué fortament las armas. No 's veu per quin motiu á Catalunya no 's habian de contar los anys de Cárlos desde la mort d' Odon.

Deduhim de totas aquestas reflexions: que Wifredo lo Pilós morí l' any 898, lo mateix any qu' Odon; que l' any primer de la mort d' aquest era en temps de Wifredo Borrell; que l' any III de un Cárlos rey, qu' ho era en temps de Wifredo lo Pilós, pot ser lo IV de Carloman, lo IV de Cárlos lo Gros ó lo IV després de la consagració de Cárlos lo Simple á Reims, any 893; que lo preámbol del trasllat del precepte ó constitució imperial de l' any 844 que diu: «Hoc est exemplar præcepti translatum in civitate Barchinona in anno primo quo obiit Odo rex tempore Domini

«Borrelli comitis fillii quondam Wifredi ejusdem nomini nuncupati post reversionem Barchinonensium,» del primer llibre d' Antiquitats de l' arxiu de la Catedral de Barcelona, no te dubtes ni equivocacions, habent mort Wifredo lo Pilós y Odon lo mateix any 898 y habent portat lo fill de Wifredo lo sobrenom de Borrell y que sent autèntich lo trasllat, lliure de dubtes son preàmbol, es autèntich lo precepte constitutiu de Cárlos lo Calvo any 844, qu' es lo mes independent ó autonómich per la primitiva Catalunya y qu' alguns escriptors, comensant per l' Aristasco de la *Proclamacion catòlica* dels Concellers de Barcelona l' any 1640-41, han tatxat d' apócrif ó de duptós al menys. Habem vist los motius que dit Aristarco y En Pi Arimon donan per posarli á dit precepte aquestas tatxas y 'ls motius que dona En Prósper Bofarull per considerar autèntich son trasllat, uns y altres fundats en la qüestió de l' any en que morí Wifredo lo Pilós y de l' any de data de la donació d' Exaduce. Habem consultat l' historia dels regnats d' Odon y Cárlos lo Simple. Deduhim de tot: la mort de Wifredo l' any 898, la data de dita donació anterior á dit any, lo govern de Wifredo Borrell l' any primer de la mort d' Odon, la claretat del preàmbol del trasllat, l' autenticitat d' aquest y la consegüent de la constitució de Cárlos lo Calvo; que l' any 899 no cabia falsificar ó fingir una constitució de l' any 844, d' un temps tan pròxim.

Entregadas ja als caxistas las cuartillas que contenian esta nota, trobem en la *Crònica* de Pujades, qu' un document de la Catedral d' Elna, llavors capital del Rosselló, expedit per lo rey Cárlos lo Simple, porta per data l' indicció II y l' any VII de Cárlos. Contats aquestos anys desde 'l 898, seria l' any 905 al cual corresponia l' indicció VIII. no la II; contats desde l' 893, seria l' any 899 al cual correspon l' indicció II verdaderament. Probaria aixó, qu' avans de morir Odon l' any 898, ja en aquestas regions pirenaicas-orientals era Cárlos reconegut per rey, per alguns personatjes com lo bisbe d' Elna Riculfo y podia serho per Wifredo lo Pilós y que Cárlos contaba á voltas los anys de son regnat desde sa coronació l' any 893.

Lo bisbe Servo-Dei de Gerona (que morí l' any 906, enterrat en lo presbiteri de l' iglesia de S. Feliu de dita ciutat), no regoneixia per rey de Fransa á Odon; hi ha documents d' ell dels anys 889 y altres que portan en lloch de l' any del rey: «regnant nostre Senyor Jesuchrist, esperant nosaltres d' est lliberal donador, lo Rey.» L' any 888 un' escriptura de donació feta per alguns comptes, entr' ells un anomenat Wifredo, al monestir de la Grassa, porta per data «..... de Maitg, l' any que morí l' Emperador Carlos (lo Gros,) regnant Christo y esperant Rey.» (*Rege expectantes.*) Mes endevant dit bisbe reconegué á Odon, al qui l' any 891 demaná la confirmació dels drets, privilegis, immunitats y rendas de sa iglesia. Mes aixís com uns personatjes al principi refusaban reconeixer á Odon, podia després Wifredo deixar de regoneixer-lo, cuant Carlos lo Simple fou consagrat l' any 893, encara que lo reconegué l' any 888 com se veu en los documents de fundació de Ripoll.

L'únich document que s' oposa á la consideració d' autèntich del trasllat de lo precepte de Cárlos lo Calvo, es la donació d' Exaduce y Orret, la que lluny d' oposarse al preàmbol del trasllat, donant per viu á Wifredo lo Pilós l' any 902, probaria, que si es feta en temps de Cárlos lo Sim-

ple y no en temps de Carloman ni de Cárlos lo Gros, lo Simple era reconegut per rey per Wifredo desde l' any 893. Aixís com l' últim document d' aquest compte qu' hi havia l' any 1833 en l' arxiu de la Corona d' Aragó, es de l' any 890, d' igual manera En Prósper Bofarull no trobá document algun de dit compte que pogués referirse á l' any 899 y següents, si no fos la donació d' Exaduce atribuintla al temps de Cárlos lo Simple y contant los anys d' aquest desde la mort d' Odon 898.

En lo *Primer llibre d' antigüetats* de l' arxiu de la catedral de Barcelona, á mes de 'l trasllat del privilegi de Cárlos lo Calvo de l' any 844, hi ha altres documents y ningun d' ells ha sigut qualificat de fals ni dubtós; sols ho ha sigut aquella constitució. Es particular aquesta diferencia. Primerament per ignorancia de que Wifredo II tingués lo nom de Borrell, tant comú en aquell temps, després per reduhir á l' any 902 la donació d' Exaduce, que pot ser de l' any 897 y pot ser del temps de Carloman ó de Cárlos lo Gros. Que'ls escriptors castellans y francesos en lo sigle XVII volguessen desvirtuar aquella constitució; que lo dubte ocorregués avans de demostrar En Prosper Bofarull que Wifredo II se deya també Borrell, ho comprenem. Que demostrat aixó, escriptors catalans moderns posen empenyo en donar per dubtosa la constitució de 844, negant lo que diu lo preámbol de son trasllat, no ho comprenem.

La constitució de Cárlos lo Calvo no 's troba en las obras escritas á Fransa en los sigles XVI y XVII sobre las capitulars dels monarcas carlovingis, com la *Marca Hispana* del arquebisbe de Paris Pere de Marca y com la *Colecció* d' Esteve Baluze; no 's troba sino en lo llibre d' Antigüetats de la Catedral de Barcelona y aixó l' ha fet mirar ab prevenció. Mes ¿cuants altres documents reials dels carlovingis no tenim, que sols se troban en los arxius de Catalunya y no 'ls vejeren ni 'ls publicaren dits autors? ¿Sols las capitulars carlovingias vistas per ells han de ser autènticas? Las tres avans citadas de Carlomagno y Lluís lo Piadós, dirigintse á diferents comptats, las trobaren en arxius de la Narbonesa En Marca y En Baluze; mes aquesta, com se dirigia principal sino únicament al comptat de Barcelona, res d' estrany que sols en aquesta Catedral s' hage trobat y sols en copia, perque 'ls mahometans l' any 986 destruiren ab lo foch molta cosa de la ciutat y 'ls originals podian perdrers mes fàcilment qu' un llibre. Lo castell de Tarrassa se conservaria sens obrir sas portas á Ayzó, com Barcelona, quant tants castells las hi obriren, y per est motiu, per escepció, lo premiaria Cárlos lo Calvo.

(10) Habem redactat aquesta ressenya cronológica seguint lo tomo de Barcelona de la monumental *España Sagrada*, escrit per l' insigne anticuari Enrich Florez al sigle passat, ó millor, las citas y extractes dels cronistas y documents coetáneos que van en dit tomo. Igualment de los que van en lo segon de l' *Historia de España* per lo també insigne Romey, traduïda per l' erudit En Anton Bergnes y alguns documents aixís mateix coetáneos, com diplomas imperials publicats per l' entusiasta cronista Pujades, l' historiador de Santa Eulalia, Ponsich y En Pi Arimon en la *Barcelona antigua y moderna*. Acostumats á trobar lo compte Hunfrido com sinónim de Wifredo, convertit en Wifredo d' Arria, á trobar després d' ell á Salomó y després d' aquest á Wifredo, va sorprendrer'ns lo Bernard del diploma de Lluís lo Balbo al bisbe Frodoyno l' any 878; mes la sorpresa

sigué gran al no trobar fundadas en las citas de l' *España Sagrada* la sinonimia de Wifredo y Hunfrido admesa en dita obra, ni la comisaria de Salomon y si los dos Bernards II y III apoyats en documents d' aquell sigle. No podiam menos d' admetrer'ls y de refusar aquellas. Segons se despren de l' *España Sagrada*, los Anals de San Bertí son l' únich document coetáneo que parla dels Bernards II y III y ne parlan poch y poch clarament. La mateixa obra no copia lo texto d' ells al parlarne, fora de lo que posem á la nota 16, diu solament «segun los Anales Bertinianos,» sens posar lo que diuhen textualment en llatí. Aixís sabem poch d' aquestos comptes.

Lo poch coneguts que son los comptes Bernards II y III apesar de l' autoritat de la *España Sagrada*, l' inexactitud ab que molts jutjan las conspiracions de Bera y Bernard I y 'ls alsaments d' Ayzó y Guillem de Tolosa, l' indicació dels decrets ó preceptes imperials á favor dels espanyols refugiats y la dels primitius independents, nos han aconsellat la redacció d' esta petita cronologia.

Los Anals de San Bertí son redactats per Hincmaro arquebisbe de Reims, mort l' any 883 ó 84, un dels poquíssims homes d' Estat de Fransa en aquell sigle.

Los Anals de Fulda y Metz son uns anys posteriors; indigestos, y obscurs, com los altres son lluminosos y ab títol d' historia.

JOAN COSÓ¹

(RONDALLA INÈDITA DE ANDERSEN)²

EN un recó de provincia, ja hi ha molt temps d' açó, hi havia un antich castell, habitat per un vell senyor, qui tenia dos fills, aytals que quiscun d' ells se creya ab tant de talent y de saber, que ab la meytat n' hi hauria hagut massa quant mes prou per un home qualsevulla.

Aixís es que quan la princesa, filla del rey de aquelles terres, feu fer crida de que daria la séva má á aquell qui mellor li respondria, los dos no dubtaren ni un moment de que passarian la má per la cara á tots los altres.

No tenian mes que vuyt dies de temps per á posarse á punt de prova, pero açó los semblá més que sufficient; havian passat tan bons estudis! Lo gran, per exemple, savia de cor tot lo Diccioniari llatí de cap á cap, á més dels

¹ *Cosó*, del llatí *causo*, *onis*, equival al vulgar *llonzo*, (castellá *lerdo*, francés *lourdaud*.) Derivats: *cosoneria*; y *cosatge* de *causaticus*, en sentit de *idiota* ó de lo que en francés dihuen *crétin*.

² HANS CHRISTIAN ANDERSEN, lo célebre poeta y rondallayre danès, morí, fa poch, després de una llarga y penosa malaltía. Nasqué á 2 d' abril de 1805, en Odensee, essent son pare un pobre sabater y sa mare bugadera. A pesar de son humil origen son talent l' elevá fins á tenir la gloria de vèurers' cosa per poch lograda, erigir una estatua en honor séu durant sa vida.

tres darrers anys de la fulla d' anuncis de la petita ciutat vehina, sabent recitar tota aquella algarabía tant començant pel començament com començant per la fi. Lo xich, coneixia les lleys y les costums de tots los paissos civilisats ó no ; per lo qual se creya esser un home d' Estat; després savia també de brodar y de fer molt galantment lo punt de canyamás.

—Jo 'm casaré ab la princesa, jo! exclamaren tots dos á l' hora.

Lo pare los doná á cadascú un hermós caball per anár-sen' á la Cort; un de negre al gran y un de blanch al xich. Ans de partir s' untaren ben bé d' oli d' ametlles dolces los llavis, y sobre tot los cayres de la boca, perquè poguessen parlar bé una llarga estona.

Tota la vayletalla s' ajuntá per á desitjarlos una bona sort, quan montaren á caball. En aquell moment arribá per atzár lo terç germá. Lo vell senyor, en efecte, tenia encara un altre fill, mas ne feya tant poch cas que era com si no existís ; bon xicot, pero 'ls estudis no eran lo seu fort ; havian acabat per nomenarlo dientli en *Joan Cosó*.

—Oh! oh! exclamá, veyent tots aquells preparatius, y donchs, ahont anáu? Té, y us heu posat la roba de les festes!

—Nos n' anám cap al palau del Rey; concurrèm per la má de sa filla. ¿Qué no has sentit al guarda-bosch lo que cridava?

Y 'l posaren al corrent de la cosa.

—A fe, digué en Joan Cosó, també vull serhi!

Los dos germans esclafiren una riallada y partiren al galop.

—Parèt méu, diu en Joan, cal que 'm dongas un caball. Si la princesa 'm pren per marit séu, bé! m' hi pendrá ; si no m' hi pren seré jo qui la pendré ad ella. D' una manera ó d' un' altra jo hauré la seva má.

—Déixat de coses, li digué lo vell senyor, que no tindrás caball. No sabs parlar lo llenguatge florit de la Cort,

y may has volgut rosegat la Rethórica ; tos germans ben al revés; alló sont dos xicots ab la testa ben moblada.

—Bé, donchs, será aixís, va respondre en Joan. Es dir, que no tindré caball! Donchs, bé ; me 'n duré 'l boch. L' animalet es méu, nos entendrèm d' alló mes bé, y á ell que no li racará 'l portarme.

Y tal dit, tal fet : salta dalt de la bestia qu' arrenca á correr com un tren. «Hapa! hapa!» si 'n feya de salts lo diable del boch. «Hela! hela! Ja só aquí,» cridá en Joan Cosó ; y tots los èchos ressonavan ab les joyoses canturies que entonava per á matar lo temps del viatge.

Los dos germans havian posat llurs montures al pas: no badavan boca ; repassavan en llur memoria tot lo que savian y amanian també fines respostes á les qüestions que suposavan anava á dirigirlos la princesa. Joan los torná á atrapar.

—«Ola! ja us tinch, digué ; miráu qu' he trobat pel camí.» Y 'ls ensenyá un corb esbotzat que havia recollit.

—«Pallús! li diguéren ; que 'n vols fer d' aquesta carronya ?

—¿D' aquest corb tan exquisit? los va respondre; vejas, ne faré present á la princesa.

—Vest'hi ensajant, diguérenli, tot apretantse les costelles, y après partiren al trot.

En Joan va quedarse un poch enrera, pero se 'ls reuni en una costa.

—Hop! hop! só jo, cridava, veheuvos aquí una magnífica trovalla com he feta. Los germans se giraren y guaytaren.

—Açó ja es massa, fins per un cosó com tú, digueren ells, lo que aquí tens es un esclop vell que n' hi manca un troç; ¿també es un present per la filla del Rey?

—Ho veurèm ; ella se 'l mereixca respongué en Joan.

Los germans rigueren de bo y mellor y tornaren á arrencar al galop.

Li havian pres una gran ventatja mas en Joan los torná á atrapar encara:

—He! hola! hop! lalá! vejaume aquí, cridá, açó va sempre de mellor en mellor; en bona fè que es admirable.

—Cosatge! quina porquería has trovat ara? li diguéren los germans.

—Quelcom de superbo, d' incomparable! ¡Y com s' alegrará la filla del Rey!

Y 'ls ensenyá lo que havia recollit dins sa carabassa.

—Fuig, exclamaren los germans, si es sorra, ó mes ben dit, fanch que has ramassat en la clotada.

—Sí, respongué, pero es de lo mes fí, rellisca entre los dits.

Aquesta vegada los germans esparonaren llurs cavalcadures qui partiren com lo vent. Sota llurs peus los palets volavan guspirejant. Arrivaren una hora abans que en Joan á les portes de la capital; allá los prengueren lo nom y 'ls daren com á tots aquells qui venian per á sofrir la prova un número de tanda. Féyanlos passar de sis en sis, arrengherats, anant prets com arengades, cosa sabiament imaginada, puix com que eran rivals y que 'l premi s' ho valia, facilment s' haurian pogut armar bronquina per qualsevòl fotesa, mes no podent bellugar braços ni cames era impossible arribar á vies de fet.

Una comunió inmensa s' havia aplegat, devant del palau del Rey: tota la Cort era en finestra per á vèurer arribar als pretendents. Los malhaurats se 'n tornavan mes depressa que no hi anavan. Des de que compareixian devant de la princesa, la paraula los mancava tant de colp y volta com desapareix la llum d' una candela quan un hom la bufa pel damunt.

—Vaja es un estúpit, no cessava de dir la princesa, del matí ençá; que se l' endugan!

Tocá llavors lo torn al dels germans que savia de cor lo Diccionari llatí, pero abans de entrar á la sala ja ho havia oblidat tot. Sa confusió pujá de grau quan guaytant á dalt del sostre, 's vá vèure en los miralls que l' adornavan, caminant de cap per avall. Hi havia tot un rengle de stenographs dirigits per un notari-en-cap. Tots estavan,

com qui te un arma, ploma en má, per inscriure les mostres d'enginy y belles frases que dels concurrents s'esperavan. Llur paper estava encara quasi en blanch, conservant empero tota la gravetat del seu ofici. Alló era terriblement solemne.

Lo germá del Diccioniari sentia com tot son aplom l'abandonava. Veus aquí que tot caminant féu cruixir una post del paviment; alló l'acabá de desmontar. No obstant al cap y à la fí va trobar algunes paraules per á començar:

—Altesa, quina calor hi fá aquí dins.

En efecte hi havia allí un inmens fornell tot aroentat.

—Es veritat, respongué la princesa, pero es que 'l Rey mon pare, avuy fa rostir pollastres.

Lo pobre xicot no s'havia esperat semblant discurs: certament n'hi havia per quedars' de pedra.

—Mas, mas! bé.....

Veus' aquí tot lo que pogué articular.

—Un altre idiota mes, digué la princesa, que file ben depressa.

Entrá desseguida lo petit:

—Quina calor tan estupenda, digué.

—Es que fém rostir pollastres, respongué la princesa.

—Oh! ah! com?.....

Y no va anár mes lluny.

—Enduhéuvosmen' aquest animal, exclamá la princesa.

Aleshores tocá lo torn á Joan Cosó. Entrá á la sala montat á dalt de son fidel boch que no havia volgut fiar á ningú.

—Uf! quina calor! Al diable, exclamá, ¿que sóu boja d'estarvos aquí sense obrir la finestra?

—Es que faig rostir pollastres, respongué la princesa, y es menester que la calor sia ben igual.

—Bé! hé! m'está molt bé! sent aixís podrèu ferme rostir també 'l méu corp.

¿Perquè no? Digué la princesa, ¿mes teniu alguna eyna ahont ficarlo? puix aquí no tinch cap olla ni cap cerola.

—Justament aquí hi ha lo que 'ns manca, digué en Joan, mostrant l' esclop y colocant'hi 'l corp.

—Oh que bé! aixó será una delicia, pero ¿d' hont traurem per á fer la salsa?

—No us amohinèu, digué en Joan; y trayent la carbassa, tirá un poch de fanch dins del esclop.

—Vet'aquí que açó m' agrada, digué la princesa. Per tot tens resposta, fins per les mes grans cosoneries; tú, donchs, serás lo méu marit. Fins aquí bé: pero ¿sabs tú que tot lo qu' havem dit ha sigut taquigraphiat y demá sortirà imprès en lo diari? Aquest terrible notari-en-cap es una bestia bruta, incapaç de poder entendre que seria mes escayent per á la nostra dignitat posárns' en boca altres parlaments no pas les ximplses que fins ara havem descambiat.

La princesa aixó no ho deya més que per ensajar una darrera vegada si posava en quarantena á 'n Joan Cosó.

Ab tot y açó ell no perdé la tramontana.

—Oh! aixó ray, s' arregla així! va dirli; y se 'n va de dret á la taula hont eran los escribes y lo notari-en-cap, y escampa tot lo que li quedava de fanch per damunt de lo que havian escaragotat.

Perfet, excellent! exclamá la princesa; la prova ja está llesta.

Desseguida fou la boda celebrada; y després de mort lo Rey, en Joan Cosó heretá la corona.

Aquesta historia l' he llegida en un diari en que un dels escribes á qui no se li embrutá enterament lo séu paper l' havia contada. Tingáu en compte, empero, que un hom no pot fiarse gayre de la veritat de les gazetes.

(TRAD. DE JOAN MONTSERRAT Y ARCHS.)

UNA
VISITA Á SANTAS-CREUS

GRANDIOSA es la impressió que s' experimenta al ovirar desde la nova carretera de Vendrell á Valls y al empendrer la en construcció desde ella á Pont de Armentera lo famós monastir de Santas-Creus, ab sos torrats murallons y sa el-leganta llanterna descollant sobre lo aixam de subalternas construccions que en son entorn acumuláren los fills del gran Sant Bernat, á mesura que se anaren reconeixent per alguns reys d' Aragó y potentats catalans los grans serveys que á la vera civilisació, á las ciencias y á las arts prestaban aquells laboriosos monjos, en aquells sigles de barbárie en que semblaba que la forsa bruta era la única que habia de quedar reyna y dominadora del mon, proscribint pera sempre tot lo que á la intel·ligencia y al sentiment serveix de grat aliment y pastura.

Encisadora es la obaga via que, brollant aygua per tot arreu y discorrent per dins de una especie de «túnel» de exhuberanta vegetació, condueix desde «'l molí de baix» per la bora esquerra del Gayá, fins á la porta del primer

recinto de aquell famós monastir : magestuós, á pesar de son estil «barroch» ó «Churrigueresch» lo portal ó cubert que á manera de arch triunfal dona ingrés á la gran avinguda que precedeix á la ample escalinata y espayosa plassa, cual avinguda forman dos rengles d' edificis moderns, pero vistosos, tenint al mitj una font monumental del mateix estil de lo portal: y colossal, magnífica, imponenta per la mateixa sobrietat y severitat de las ratllas que la forman, la fatxada principal del digne émulo de Poblet, que enfront de dita plassa s' alsa, meitat monastir, meitat fortalesa, ab sos escassos y estrets finestrals, sa petita y sensilla porta principal, la mes moderna y adornada del claustro nou, y sas altíssimas y nombrosas almenas trepadas per estretas sageteras.

La vista no 's cansa de contemplar aquell magnífich conjunt que presenta lo cos avansat y de major alsada que constitueix la esglesia, ab lo resto del edifici primitiu, sobre tot mirat desde la part de mitjdia en lo ángul que forma las mes novellas construccions de la part dreta. Mescla de solidesa y d' el-legancia; grandiosa y severa ensemps qu' esbelta y proporcionada; aquella munió de ratllas, en sa inmensa majoría, rectas, pero en tan diversos nivells y termens trassadas que forman tal conjunt, atrauen á l' espectador, per petita que sia la guspira de gust artístich que poseesca, y 'l predisposan dignament á admirar las moltes altres bellesas que al penetrar en son interior l' esperan.

Travessat lo portal, preséntars' á la vista la estreta y elevada nau central, de las dels costats, mes baixas, separada per robustíssims pilans despullats de tot adorno; parets nuas, de un gruix descomunal, de tant en tant, tan sols, interromput per uns estrets finestrals abocinats, que dónan pas no mes á la llum mes precisa; expressant, tot ab tot, que aytal construcció perteneix á una época en que la casa del Senyor no era per tots respectada, y que 'ls qui en ella pregavan y 'l servian, no podian ferho ab tot descans y sens pendrer avans totas las precaucions

imaginables per la seguretat de la una y dels altres.

Aquest caràcter, no obstant, que es lo determinant de la part del monastir que 'ns ocupa, se veu avuy, en gran part, desvirtuat y empetitit per las superposicions y substitucions que ha sofert, sobre tot en los derrers temps de sa existencia com á monastir, que lo fan semblar á un adusto cavaller de la edat mitjana, que per los clars de la visera mostrás sas galtas rublertas de pols d' arrós; que portés cuberta sa enmallada cota de sedosos flochs y violadas borlas y sarrells; y en lloch de calçar sas mans las forradas manoplas, apareguessen poblats sos dits ab una felimó d' anells y de tumbagas.

Aquella paret del cor ab angelots de guix d' infladas galtas; aquells altars barrochs de colorainas; lo retaule major, lletj, detestable, sens gracia la menor, causan á l' ánima un efecte molt trist. ¡Es una llástima!

¡Qui ho hagués pogut veurer com ho deixaren los qui ho varen construir! Mes ja 's veu: li degué apareixer massa fret y trist á algun senyor Abat del sigle passat l' aspecte que presentarian los retaules bisantins, avaros d' exornacions supérfluas y no justificadas, y ho va fer substituir per cosa mes nova, mes flamant, mes bonicoya y que cridés mes l' atenció. ¡Deu li perdoni al bon senyor tal heretjía, que causa una impressió molt deplorable!

Y gracias que 's varen salvar algunas pinturas, encuadrantlas de nou en nous retaules, com son las virtuts teologals, un Sant Pere, un Sant Pau y altres Sants, un purgatori, del cual trauen alguns ángels las ánimas per pujarlas al Cel.....

Pero ¡qué abandonadas están! Cubertas de una espessa capa de pols, secas, rebegudas, sols l' afició á l' art pot fer trobarlas; y per poderlas apreciar un poch be, fa menester sacrificar un mocador y acudir mes de un colp á las vehinas picas de l' aygua beneyta per anarlas refrescant.

Y de las mesas dels altars ¿qué 'n direm? Compostas totas de una ara soperba de una sola pessa, sostenguda per columnetas ó pilans, com s' acostuma en altars d,

aquell temps, avuy las tapan..... uns envans de mahó, arrebossats y pintats per algun Apeles de la escola dels que tenen sos reals establerts en eix «Plá de la Boquería.»

Suposo que cuan va visitar aquell lloch, per ferhi recomanables reparacions, la «Comissió de moniments històrichs y artístichs de la Provincia de Tarragona» á la cual perteneix, no repararia en aquesta particularitat, de que nostra batxillería se va adonar; puig, altrement, sembla que hauria pres alguna providencia pera fer desapareixer tan estrany adefési.

Després de extassiarse 'l curiós visitant en la contemplació de los primorosos enterraments de 'ls reys d' Aragó En Pere III, lo Gran, y En Jaume II, lo Just, y sa esposa, preciosas joyas d' estil gòtich florit, de afligranada ornamentació; lo primer de 'ls quals jau en una massisa urna de pórfido, tenint al seu costat, pero en lloch sobrat humil, la gran figura de son regnat, despres d' ell, son fidel servidor, lo famós almirall Roger de Láuria, se puja la ample escala que conduceix al antich dormitori de novicis; y al arribar á son extrem, per altra escala de doble accés, *se guayta* lo que fou biblioteca, quals artesonats van cayent á pedassos per tot arreu.

De allí se va als claustros, y allí si que 's pot dir..... la mar..... si 's vol usar semblant expressió en lo sentit de no trobarne d' altre que done mes l' idea d' alguna inmensitat.

Desde luego 's veu que aquella obra es molt mes moderna que la esglesia que te al costat, y que per ferla se va tenir que variar las ratllas que 'l constructor de la primera habia trassat pera continuar per aquell costat l' edifici. Pero ¡quin estil tan diferent! ¡Quina el-legancia de perfils! ¡Quins detalls! ¡Quinas columnas, que ni de ferro fus podrian ser mes primas! ¡Quinas ménsulas en lo arrencament dels archs! ¡Quins capitells!

Inagotable era, en veritat, l' imaginació d' aquells modestos artistas, que, inspirats sols per la Fé, nos deixáren aquellas obras mestres, sens cuidar d' atraurers' sisquera

un recort dels veniders, esculpint sos noms en ellas. Homes, àngels, plantas, fruytas, armas, eynas, tipos burlescos, sants, animals reals y fantástichs, passatges bíblichs..... de tot hi ha en aquella rica exposició, que sembla dirli á un : «Vaja, demana ; á veurer si nomenarás cosa que aquí no hi haja.»

Dels claustros de la Seu de Tarragona se ensenya, com objecte lo mes curiós, la professó de las ratas enterrant lo gat. Si Santas-Creus tingués algun gariador «*cicerone*» mostraria al viatger, com lo curiós de sos claustros, lo capitell de la «fasicolada» columna que sosté l' àngel de la part del mitjdia, en lo cual s' hi veu representada la creació de 'l home ; la formació de la dona per medi de a extracció de una costella de aquell ; la imposició del precepte de no menjar del fruyt del arbre del bé y del mal ; la tentació per la serpent ; la ordre del Senyor al àngel pera expulsar á nostres primers pares del Paradís ; lo compliment de aquesta ordre ; los pobres desterrats mirantse avergonyits y buscant fullas per cubrir sas carns ; la substitució d' aquestas fullas per pells de animals ; y las consecuencias físicas, per fí, de lo peccat original, de tenir que sembrar Adam la terra pera menjar, mentres Eva fila, Caim cava y Abel guarda bestiar.

Mentida sembla que en tan pòch espay se pogués vuydar tan gran assumpto, que á molts sens dupte passaria desapercebut, y de que sols me vaig adonar á causa de las moltas horas que vaig dedicar á saborejar poch á poch lo mon de bellesas que en aquell reduit espay se troban aplegadas.

Y ¿qué direm d' aquella llotjeta ó templet bisantí, cuals macisos sostre y parets no permeten penetrar, ni 'l mes petit raj de sol, qu' en los calors d' estiu puga contrarestar la deleitosa frescor que difundeix en aquell recinto privilegiat la copiosa font qu' en son centre brolla, esparramantse per l' ampla pica, produint ab son suau murmuri las mes fantásticas armonías?

Al sentir, en mitj del silenci y soledat que allí regna-

ban, aquells compassats sons, no poguí menys de comparar aquella font que allí habia sobreviscut á la destrucció de gran part del monastir y á la expulsió dels religiosos que allí la col·locaren, ab la llum de nostra Santa Fé que permaneix inalterable en mitj de las convulsions que agitan lo mon, y resplandeix á través dels sigles, per sobre las runas de las mes pretenciosas civilisacions y l'enderrocament dels mes poderosos imperis.

Aquell fresch manantial degué, sens dupte, vessars' de sentiment á l'arribada de las despallas mortals dels dos braus cavallers, que després d'haber fet dir al gran Rey Conqueridor: «que 'l tindrian per foll cuants sapiguéssen »lo que oferiria á Deu si 'ls hi tornaba» anáren á cercar una tomba en que reposar, en aquell retirat cenobí, á cual construcció tant habia contribuït sa noble casa: ella degué, aquí mateix, refrescar, mes de una volta, los ardorosos llavis del rey á qui diguéren «lo dels francesos» cuan anaba en busca allí de algun descans á sa agitada vida; ella degué apagar també algun colp la set d'aygua del cos, que no la de gloria de l'ánima, del qui volia «no »corrés la mar ni un peix que no portás en la cua grabadas las barras d'Aragó:» en sa frescor se complaurian forsas vegadas En Jaume II, lo Just, y la sua esposa «la Sancta Regina, madona Blanca de Sancta Pau;» y no podria manco sa remor de barrejar-se ab los cants dels monjos, cuan, recorrent éstos en professó los claustros, acompanyaban á son derrer sejorn los restos ja inanimats d'aquells mateixos reys y reyna, y del famós almirall; y, avans, los de un Grau de Cervelló, de un Guillem de Clarumunt, de la esforsada Guillerma de Moncada «la may vensuda amassona» com la crónica li diu, de uns Queralt, Agulló, Puigvert y altres, cuals sepulcres enriqueixen aquell lloch donantli un atractiu imponderable.

Desde 'l claustro s'entra á la sala de capítol per una graciosíssima portada gòtica del mes acabat treball, estant lo pis de dita sala poblat de grandiosas llosas sepul-

cral, que en pronúnciat relleu mostren las severas figuras dels abats mitrats del monastir, que sota d' allí descansan.

L' abandono y desolació en que avuy se troba aquell lloch, com lo demás que 'l rodeja, degué inspirar á algun bon fill de nostra terra, á qui, com nosaltres, avergonyeix la barbarie de un sigle que vol ser tan il·lustrat, las sentidas estrofas que 's llegeixen en altre de sas parets, encar que mitj esborradas, y de las que poguí extraurer lo següent, que si no 's pot citar com á model de versificació, tradueix ab bastanta veritat las impressions que allí experimenta tot lo qui s' interessa per lo bon nom y la historia de nostra Patria.

«Estaba nuestro siglo. . . .
 Haciendo alarde de su saña impía
 Y de su ilustracion cacareada
 Acaso Santas-Creus baldon seria.
 Destruir quiso de Dios esta morada,
 Y alzar la loza de la tumba fria,
 Por ganar para sí la triste gloria
 De rasgar esta página á su historia.

. . . . célebres varones
 Con su nombre sus muros ilustraron
 Y hombres sin nombres, pelones sin blasones
 Al robo y á las llamas lo entregaron:

Vista la capelleta de la Concepció hont están, com per tot arreu, mutiladas las estátuas ó imatges de marbre blanch de la Sma. Verge y dels Sants Apóstols, se va per lo claustro vell, enderrocat boy tot y que no sens perill se

atravessa, á los patis ¹ y habitaciones dels reys d' Aragó que preferiren Santas-Creus á Poblet, los dits En Pere III y En Jaume II, y las reynas Blanca d' Anjou y Petronila.

Allí está lo menjador ab la llar de foch, cual grandió faldá soportan dos lleons, y sots lo cual aixugarian sos mantells y tabars aquells il-lustres sobirans y los braus guerrers que 'ls acompanyaban; allí deguéren descansar de sas guerreras fatigas y conversar de sas gegantinas empresas, á mes dels ja, fins are, nomenats, los Folchs de Cardona, Pallás, Rocabertís, Anglesolas, Pons d' Ampurias, Entençes, Rocaforts, Margarits, Centellas, Queralt y los cent altres qu' omplenaren de llurs fets la historia patria: allí están la privada cambra y la arcoba de En Jaume II; lo dormitorio y oratori de sa esposa Blanca d' Anjou; la cambra y arcoba de la reyna Petronila, y aposentos sens fí de totas clases que excitan mil recorts.

Mes ¡en quin estat resta tot! Enderrochs tot arreu, tot arreu runas; trespols que ni lo pes d' un home consentan; sostres, per tot, trepats que l' aygua estova y á trossos van cayent; fins las mateixas parets en que la «Comissió de moniments històrichs y artístichs de la Provincia» feu pintar anys atrás alguns lletreros que fessen saber al viatger lo que era 'l que miraba, van cayentse també, y prompte haurá restat inútil lo seu jelós afany.

Los esbarsers y las euras, los llacson y lletreras y cent otras plantas se van ensenyorint poch á poch de tota aquella inmensitat de construccions que molts pobles no igualan, y en pila informe convertidas, en breu sols servirán d' habitació á sargantanas, lluerts y altres bitxos semblants.

Pero ¿qué estrany, si, lluny de repararho, la ma del home sols visita aquells llochs pera apressar sa ruina; si lo que escapá de la furia dels incendiariis de l' any 35, va

¹ L' un d' aquestos patis, encare que de mes petites proporcions, es la mes exacta reproducció del de eixa Audiencia y antiga Diputació de Barcelona.

essent prèsa de la brutal cobdicia d' uns y d' altres; si un dia un cacique d' allí aprop (Deu li hage perdonat aquesta y d' altres) se 'n porta los balcones per millorar sa casa; si un altre dia funcionaris públichs se 'n duen fins las jáseras que llur superior fa retornar, si bé que inútilment ja per l' edifici; si tot hom se vesteix ab sas despullas; y fins are fa poch, ab ocasió de la infausta lluyta civil que 'ns deshonraba, los de un poble vehí váren descobrir gran part de las habitacions reyals, y se 'n portáren las teulas, vigas y cabirons á carretadas per cubrir sos fortins?

En altre pais, no sols res d' aixó hauria succehit, sino que pel contrari, ja que no s' hagués cregut possible (que be ho hauria estat) reformar, sense destruir, la Institució que á tan important moniment donaba vida, lo govern central, ó al manco lo provincial, hauria destinat anualment algunas cantitats pera la reparació d' ell; hauria posat allí un encarregat de vetllar per sa conservació, y cercat lo modo de utilizar tan rica joia, en benefici de l' art ensemps que de la terra.

No, que avuy un munt de runas, cada dia creixent, en lo edificat, acusa la barbarie dels uns y l' abandono é incuria dels altres; y en lo que constituia la part rural, dependent del mateix, la desaparició dels magnífichs boscos y espessas salseredas, sacrificats á la cobdicia de usurers sense cor; despullant al pais de una vegetació tan necessaria pera la atracció y conservació de las ayguas, originarias continuas y desastrosas inundacions dels terrenos en inferiors cuvells col·locats, esterilisantho tot, cada volta mes ab las inmensas cantitats de «goret» que van á perdrers' al mar, arrossegats pels xaragalls, torrents y rieras.

¡Qué cego es l' home cuan obra sols á impuls de sas passions, y cuan trist es que, per efecte del clima, temperament, ó lo que sia, se mostre sempre nostre poble tan dominat per ellas!

Una observació y conclouré:

En lo bell mitj de la inmensa massa de runas á que 's

veuhem reduidas las habitacions reyal's y demás construccions de la part de mitjdia y llevant del monastir, 's conserva en peu, sencera y desafiant als homes y als elements, la primitiva esglesia que construiren los dotse monjos francesos que del monastir «de la Gran Selva» vingueren á las ordres de Guillerme de Montpeller á fundar lo de Santas-Creus en 1157, ab los cuantiosos donatius que á l'efecte 'ls hi feu la casa de Moncada; y en lo presbiteri, mes elevat que 'l resto del pis de la esglesia sota, sa severa y massissa volta de canó, 's conserva així mateix la mesa de l'altar, llarga de 12 palms, d'ample de 8 y de 1 y mitj gruixuda, tota d'una pessa, sostenguda per vuyt pilans.

La esglesia principal del monastir, no massa posterior en construcció, móstras' també sencera ab condicions de durar.

Lo claustro, mes modern ab tot y sent, ha comensat ja á enderrocarse.

Los palaus dels reys de Aragó y altrás dependencias mes novellas, son los que mes enrunats están.

¿No sembla que aquesta fermesa respectiva de construccions, guarda una estranya analogía ab la fermesa respectiva de conviccions de las generacions que las aixecaren?

TEODORO CREUS.

Vilanova y Geltrú, Octubre de 1876.

LA RATA-PINYADA

LEYA ja una quinsena que 'l mèu nevot no deixava de venir á casa y de convidarme continuament pera la funció d' aquella nit; y aquesta insistencia pera que jo no faltés á las sombras que s' estrenavan regoneixia en part la munió d' obretas que, propias pera tals passatemps, tenia jo cuidadosament guardadas, com á recort de ma joventut, en lo sostret de la botiga y que 'l xicot se fonia per apéndrelas de cor.

Per altra part, los filferros que surtian d' una antiga caixa de la porxada y algunas rodetas qu' havian caigut tot jugant entre las estoras del sostremort, havian fet pensar més de tres vegadas al jove sombrista lo molt profit que s' en podia treure de ma cooperació.

Bè de vegadas tan ell com lo torner de la Plasseta m' havian tirat certas indirectas com: *vosté si que podria fer bonas sombras, ab las figuras de vosté si que 's pot anar per tot*, pero jo sempre 'm feya 'l desentés, porque l' humor temps ha que se l' havia fet ab mí, y tot lo que varen lograr fou no mes un: *ja vindrem á véurelas*.

Vingué per fí lo dia esperat y encara que jo á la vigilia li havia promés, com de costum, que no hi faltaria, á

Santa Creu feyan *La Lámpara maravillosa* y massa cosas me n' havian contadas pera que jo no 'm preparés á anarhi.

Mes, desgraciadament, en lo precís moment que daba l' últim repas á ma difícil barba, un truch á la porta massa fort pera que 'l mirallet enganxat en un clauhet de la finestra no anés á terra, mentres la navaja 'm dava certa cuissó al coll, y prou sech pera que no duptés de la resolució dels qui pujavan l' escala 'm va fé obrí, y jo, que ja ni menos hi queya, vaig veure entrá' una comissió de baylets, socis tots de la *Rata-pinyada*.

Lo mèu nevot prengué la paraula y en nom de tots me recordá despres del *¿com ho passa?* y sens esperá 'l meu: *bè ¿y tú?* l' invitació feta tantas vegadas mentres los demás acompañants, tot gratantse l' orella y ab las gorras á la ma, buscavan intencionadament mitg de regull per las parets y sostre com volguenthi trobá' alguna escena de *L' Ase perdut* ó de *Las Nous espantadoras*.

Devant de tal compromís, ja casi be 'l no seguirlos posava en mal paper al fill de ma germana, á n' 'l qui havian fet president sens dupte regoneixentli 'l mérit del *parentiu*, aixís que vaig pendre la resolució de posarme 'l gech negre y seguí' als comissionats.

Tot baixant l' escala un soroll precipitat me va fe' adonar del torner que, junt ab lo marxant d' espolsadors y retalls de bayeta, estavan á mitj pujá' esperant la resposta, y si m' hagués faltat decisió pera tirá avant, sens dupte la respectabilitat d' aquets vehins me l' hauria donada.

Ben aviat 'ns trovarem en la rebotiga del fabricant de bitllas y mans de morté, ahont un nombrós públich saludá ab picaments de mans nostra arribada.

Lo torner m' invitá á pendre lloch en un reservat que ja 'm tenia y que no era altre qu' una caixa girada, no permetentme lo veinatge de duas senyoras grossas posarhi més que la cama.

La rebotiga, espay destinat á menjador, ostentava en lo fondo un armari de pisa y en una de sas parets una co-

lecció de nassos y orelles, prova manifesta dels adelantos fets á Llotja per l' hereu de la casa. Una llumanera de dos brochs dava claró y unas vidrieras viudas de lo que 'ls hi donava 'l nom, y qu' aguantavan la tela, davan pas á un rebostet ahont se trobavan los sombristas.

Lo menjador era prou gran pera que per Nadal la taula de pots donès fins á mitja botiga, pero aquella vetlla los concurrents disposats á embarrilarse no 's cuidavan de certs inconvenients, y per més que l' aroma d' un ai-guacuit, necessari á última hora pera encolar unas figuras que las pastetas no havian deixat prou fortas, y la suhor que 'ns feya está' en un bany general sols se podian sofrir per cástich, ni una queixa, ni una observació sortí de nosaltres, porque, per altra part, un estreno de sombras no 's veu cada dia, pensavam nosaltres.

Prop mèu, y en tamboret de boga estorada, hi prenia la part que podia una enamorada parella á qui la precaucio de una tia colocá ben endavant, pero ell ab un dissimulo, qu' á mí no se m' escapava, se girava molt sovint, aprofitant aquesta posició pera tocar com de llisquents la ma de sa dolsa vehina. A son costat una senyora de més edat qu' humor, y més son que temps, feya bacainas á l' altura del dissimulant, mentres un del seu detrás no tenint paraulas pera dirli que li feya nosa s' entretenia inquietantla ab los genolls, mentres nos amohinava á tots murmurant 'l *dos por dos cuatro*.

Darrera tenia l' amo de la casa disposat á esplicarme los pochos recursos ab que contava la *Societat*, com á cosa de noys y á demanarme consells respecte algunas impropietats que segurament veuria; y fentli de segon, s' hi trobava lo dels espolsadors: home dotat d' una paciencia desconeguda y que 's dolia ja avants d' hora del gens d' efecte que produhian los colors qu' ell havia donat á las figuras, qual originalitat me posá d' humor.

Per més que, com he dit, á la rebotiga no s' hi podia perdre una agulla, los vehins més ó menos íntims anavan entrant á ca' l torner y aquest se cuidava de rebrels aixe-

cantse á cada pas ab la molestia qu' es de figurarse, pero com alguns compreguessin que de la botiga no 's veyares las murmuracions comensaren arrivant lo cas de que certa familia cridés á un dels noys del rebostet per' anarsen, mès felisment l' amo tinguè una bona sortida, d'altra manera era difícil preveure un final si desertavan los sócis, aixís es que proposá als que no hi cabian una partida al *quinto*, lo que fou molt ben rebut.

Donaren lo senyal de comensá y 'ls burgits y conversas acabaren preparantse tothom á escoltar despres de un preludi de tos y un final de gent mocantse. Sona una campana d'estany y s'aixecá 'l teló en tan qu' un dels concurrents aplicava las moquetas á la llum esmortuhida de la llumanera.

Feyan lo *Sabater magre y burleta*, pero com los personatges d'aquesta pessa son molts y lo rebostet era massa reduhit, tal hi havia que feya duas veus, tal qui tres, donant lo cas que moltas vegadas ignoravan per complet qui parlava y mès quan tocava llegir al de las figuras porque en aquestas cessava 'l mohiment.

Un vehí qu' estava al cap d' una post y que desde 'l comensar venia dihent als del quinto que no deixavan sentir res, al veure sortí al *Noy qu' ix pera las sabatas*.

—Ecoltin, feu, aquest es lo noy, y ab veu alta: Benet, crida mès, que 'ls senyors no 't senten.

Pero en Benet no estava en ell, y com era la nit que debutava, desde 'l públich se li coneixia perfectament la emoció de qu' estava pres; mès al acabarse la relació alguns aplaudiren, quan lo senyor aquell aixecantse enfurismat, diguè:

—Benet, tornahi; no ha anat bè, y dirigintse á la botiga: per mès que tingan interés en que 'l noy no lluheixi vuy probar que sap lo paper: Benet, tornahi que 'l saps mes que tots.

Aquets crits deixaren la escena muda per un moment fins qu' una de las altrás parts seguí de nou, pero llavors fou quan lo mateix Senyor se posá á picar de mans y

peus d' una manera desesperada desfentse en crits de: fora, fora, qu' hi torni 'l noy, qu' hi torni en Benet.

Un desgarrador llastimós ¡ay! de la senyora que feya bacainas produhit per una trepitjada que li doná 'l pare d' en Benet, fou motiu pera que, aixecantse, lo jove que jo tenia al devant acriminés al autor de tal *desgracia* d' una manera massa dura pels seus pochs anys, pero qual actitud regoneguí completament justificada per lo greu que l' enamorat sentia al veure interromput lo tranquil son de tan desperta vigilanta.

—Donchs qu' hi torni, deya lo entussiasmat pare, no sabent com escusarse, donchs qu' hi torni.

—Tórnehi vosté, responia 'l jove, tórnehi vosté y sabrá quantas fan quinze.

—Pero, senyors, feya l' amo de la casa, pero, senyors, no hi ha motiu: en Benet hi tornarà, si senyors, ningú dupta qu' en Benet es un dels mes d' alló; per altra part la trepitjada donada pel senyor Oriol es filla de trobarnos tots aixís: sosseguintse.

—Es veritat, es veritat, diguerem los de mes aprop pera calmar lo soroll y alegrantnos de que tan á temps se pogués conjurar la tempestat, aixís que 'ls mès apartats aplaudian las paraulas satisfactorias del torner.

Ja no 's disputaren mès lo jove y 'l senyor Oriol perque si aquest rebia una satisfacció d' un del quinto manifestant que hi havia un sort entr' ells, l' altre escoltava las paraulas conciliadoras de s' amiga que tot baix, baix, y amorosament li deya: *per mor' de Dèu no 't perdis, Pepet.*

En Benet repetí la relació; pero á mitj, com al torner li semblés qu' havia terminat, á fí de dar una reparació al senyor Oriol, se posá á aplaudir freneticament y tocant sovint l' espatlla d' aquest tot era ferli: *bé, molt bè, ha anat molt bè: 'l felicito pel noy,* pero 'l senyor Oriol prenent aquesta manifestació com á desitg de que 'l noy no seguís s' aixecá y ab veu alta; que deixá al amo aixafat, digué: *ja n' hi ha prou: tot s' ha acabat. Benet surt.*

Aquesta resolució coincidí casualment ab un crit de l' *Avi* que doná un del quinto ab cual *número* feya plena un jugador, lo que produhí una serie tal de riallas y picaments de mans qu' indignaren al senyor Oriol d' una manera espantosa, puig tot ho prenia com atachs á ne 'l seu noy y á n' ell.

—Benet, surt, cridá de nou: tot s' ha acabat. Surt y no 't deixis las figuras.

—Pero, senyor Oriol, per mor' de Déu, feya l' amo de la botiga, no poguentse donar comte de qu' ell ne fos la causa de tot lo que passava, pero, senyor Oriol, repara qu' es lo primer dia. Bé prou que la repetirém la funció d' avuy.....

—Massa que m' en faig cárrech, interrompia 'l senyor Oriol: entre nosaltres tot s' ha acabat: esborrim del Monte; ja hi anirá tot sol á la Congregació; vina noy.

En aquell moment aparegueren en escena tres ó quatre bultos negres que, segons se presentava la llum, eran las mans d' altres tants sombristas, y en desaparegueren lo *sabater* y un *tamboret*, deixant sol lo *vetllador* y 'l *noy que juga á dar pinyols*, qui per un mal gesto que li donaren tantas mans al plegat tenia 'l cap tan separat de la tela, que projectava una sombra fins á las bambolinas.

S' obrí la vidriera y sortí en Benet tot carregat ab duas ó tres figuras, alguna pessa, la gorra y un gresolet que constituïa sa part en la *companyia*.

—Aném, noy, digué son pare al veurel, y tot agafantlo pel bras lo treguè d' una rebolada parant mès enllá de la botiga que deixá ben aviat no sens haver donat una mirada insultant als jugadors del quinto, los qui sens adonarse de l' actitud del senyor Oriol, de nou casavan y amanian los llovins per altra partida.

Lo torner no sabia 'l que li passava y tot era girarse de l' un cantó á l' altre, demanant mil perdons pel mal éxit que 's preparava al estreno y assegurant que veuria al senyó' Oriol y tot s' arreglaria, ab l' ajuda de Déu.

Tothom estava mut y al reflexo que donava la tela se podian veure las caras de tots los concurrents giradas al amo de la botiga dant lo consentiment á tot quant deya y fentse cárrech de la seva situació.

—Pero bè, senyors, afegia ell, no ha estat res; seguiu, noys, seguiu, y s' obrí una conversa entre 'ls del rebostet y 'l torner manifestant aquells las dificultats de complaurel y aquest aplanantho tot.

La inesperienza dels noys no 'ls permetia tirá' avant, aixís es que 'l torner se decidí á barrejar-se ab los sombristas pera treurels del pas. Fet y dit: lo recurs adoptat per aquest no deixá d' esser sumament ingeniós: á falta de *sabater* avisá al públich, qu' aquell se trobaria dintre la botiga en lloch del carrer com estava avants, y com la casa era tancada encara que 'ls demás personatges 's haguessin de conformar en heureias ab las parets podia estalviarse perfectament una figura.

En quant als papers ningú volia encarregar-se del *noy* porque no era estudiat, pero 'l torner que per res basquejava 's va comprometre á fè 'ls papers que pertanyian á n' en Benet, y era de veure lo contrast que formavan lo *noy* ab la veu del amo enrogullada é interrompuda en certas ocasions per una tos seca, y los camálchs ab la tendre d' uns nens del primer pis que feyan las delicias dels pares cada vegada qu' ensejavan devant d' algu de fora casa.

Alló no podia durar: la escena un xich apagada en un cantó per lo mancament d' un gresol, la pobresa de personal pera tantas figuras, la mateixa ausencia d' algunas d' aquestas, y, sobre tot, un qu' altre badall que 's manifestava entre 'ls concurrents y una fosca massa seguida, feu qu' algu pensés en retirar-se no sens adonáren de que la vetlla la matavan molt bè 'ls del *quinto*.

Aixó comprés per los del rebostet cregueren convenient passar per alt certs trossos y precipitant lo final lo teló caigué quan ningú menos s' ho pensava, y en lo bo qu'

ho esperava tothom, pero los picaments de mans conven-
ceren als sombristas del sèu bon acert.

Pero estava escrit que l' estreno havia d' esser fatal : al
acabarse l' acte com lo torner se girés dintre 'l rebotet
donant explicacions als socis, no s' adoná qu' ab l' esque-
na acostava un dels gresols á la tela y qu' aquesta ben
aviat desapareixia entre las flamaradas emportantsen en
son etern eclipse á son company lo teló, obra mestra del
dels espolsadors, y, que, devant de tal desgracia fou lo
primer en precipitarse pera salvar l' única obra d' art que
segons éll tenia *La Rata-pinyada*.

Donar aquí una idea dels crits dels espectadors y sobre
tot dels del *quinto* que no sabent lo que passava veyan en
perill la vida dels noys sombristas, no es possible : tot-
hom volia salvar la situació, pero estavam tan empaque-
tats que sols als del devant los hi era permés obrar: jo no
'm podia moure perque la por de las espurnas feya estar
decantada á una de las senyoras grossas que mitg ajeguda
sobre l' única cama qu' adormida tenia jo sobre 'l banch,
ni 'm permetia aguantar mes. Los del quinto bregant per
entrar á la rebotiga ; los de dintre, sens mohiment possi-
ble, imitantlos pera sortirne, pero felisment la *crema* no
tingué mes conseqüencias, y com tot aixó fou obra d' un
instant la concurrencia comensá á calmarse mentres nos
amaniem pera despedirnos del torner.

Aquest no podia sortir dels apuros y ab las mans posa-
das al cap no feya més que rodar, ja que l' espay no li
permetia anar de l' un cantó á l' altre.

—Senyors : vostés dispensin, ja ho veuhen, es lo pri-
mer dia :

—Pero, sosseguis, sosseguis, ja 'ns en fem cárrech.....

Aixó ho repetiam fins á l' infinit ; al últim l' amohinat
home enfilantse en una cadira que agafá gracias á la poca
claró que las vidrieras obertas deixavan sortir del rebos-
tet, trobá sobre l' armari de la pisa lo plech dels lluquets,
y mentres buscava lo broch de la llumanera repetia 'l:

Senyors, vostés dispensin..... espero que s' en farán càrrech, y nosaltres tot dientli Bè, home, per ser noys tot ha anat prou bè, ja sabem lo que son aquestas cosas, deixarem al pobre home entre la tos que li donava un llucet mes carregat de sofre qu' abundant de mànech y tot anántnos en no trobavam cap diferencia entre tants estrenos com contavam y l' éxit del de la Rata-pinyada.

FRANCISCO MANEL PAU.

UNA OBSERVACIÓ

À

« LA REVISTA CONTEMPORÁNEA »

Lo número darrer d' aquesta important revista madrilenya conté, entre altres treballs, una estensa notícia de la *Histoire de la littérature contemporaine en Espagne* publicada últimament per la casa editorial de Paris, Charpentier y C.^a, y que tant de burgit ha aixecat en la premsa espanyola per las inexactituts de que está plagada.

Lo Sr. de la Revilla, á qui es deguda la indicada notícia, fa un resúmen y una detallada acotació correctiva de las aludidas inexactituts que no son pocas ; mes, á sa vegada, incorre, tractant de la historia literaria de Barcelona, en altras tals, que francament ne donan vint y nou á acabar á trenta á las que tant justament censura en l' historiador francés. Vejas, sino, lo que diu 'l Sr. Revilla.

«Madrid, segons l' autor, «no es una ciutat d' estudis »profundos ni de tendencias filosóficas ; son clima sech, »variable, abrumador, es contrári al exercici regular de »la máquina cerebral.» No és aixís. Madrid es lo centre del nostre moviment científich y filosófich ; en ell s' han

desarrollat las escolas tomista, krausista y positivista, y en son célebre Ateneu se discuteixen los problemas mes complicats de la ciencia. La vida intelectual de Madrid supera de molt á la de Barcelona, tant ponderada per Mr. Hubbard, y que no ha produhit mes que una raquí-tica escola derivada de la escola escocesa, ultra-católica y eonservadora, y un aplech d' imitadors de la poesía provensal, mes anticuats que 'l género que copian. Ni 'ls filosops Aribau, Lopez Soler y Llorens, ni 'ls poetas catalans de la escola provensal, ni 'ls crítichs y erudits barcelonins, poden compararse ab los de Madrid. Fassa Barcelona lo que vulga, es difícil que son moviment científich y literari puga entrar en competencia ab lo madrileny.»

¿Que 't sembla, lector amat?

Prescindim de la calificació despreciativa que mereix al Sr. de la Revilla la filosofía catalana que conta ab una figura com la del ilustre Balmes, de mes talla á bon segur —y fem aquí cas omís de la índole de sas doctrinas— que cap dels filosophs madrilenys que tant cacareja l' articulista; sens dubte al escriure aquella calificació s' ha deixat emportar del exclusivisme d' ideas de que pocas planas avans culpa al escriptor francés: prescindim també de fer observar que lo que es las escolas que cita com existents en Madrid son tant derivadas com la barcelonina, per fixarnos únicament en la apreciació crítica que estampa respecte á la literatura catalana. Aquí si que hi cap bé alló de tants caps, tants barrets;—tantas paraulas, tants disbarats.—La expressió es dura, pero es la única merescuda.

Ni la poesía catalana es una imitació de la provensal, ni aquesta, ni aquella son anticuadas com suposa 'l senyor Revilla. Aixó ho saben aquí fins los noys que van á estudi, y basta, no estudiarlas á fons, saludar no mes las obras dels principals poetas catalans y provensals per convénces de que una y altra de las afirmacions que 'ns ocupan distan molts lleguas de la veritat. Ni *Mireio* ni

Calendau que el Sr. Revilla no coneix, á lo que sembla, —los dos poemes que sintetisan la actual literatura de Provensa,—tenen res d' anticuat, ni, com ells, las poesías dels principals poetas d' aquella terra; ni las dels catalans que 'l Sr. Revilla pot veure en las coleccions de Jochs Florals y en las numerosas publicacions fins ara dadas á llum se semblan de res á aquells ni á aquellas, ni tenen tampoch d' anticuat, sino molt de molt modern, en lo que es possible aplicar aquest adjectiu á las obras poéticas en accepció distinta de la merament cronológica.

Conceptes son aquestos que no mereixen los honors de la demostració; prengas la pena 'l Sr. Revilla d' estudiar las literaturas provensal y catalana, que obligació hi té, sobretot respecte d' aquesta, essent com es catedràtich de literatura general espanyola—no castellana—en la Universitat Central, y veurá com la passió 'l cega y no li deixa veure lo que 'l menos lletrat sap per la punta dels dits.

Observem també de pas que Mr. Hubbard ha anat mes encertat que no pas lo redactor de *La Revista contemporánea* al no incloure entre 'ls filosofhs catalans á D. Manel Milá y Fontanals; dígali á aquest, poeta, retórich, crítich, historiador literari; molt bé; puig no creyem que la publicació d' alguns estudis estétichs baste per classificar á un escriptor entre 'ls escriptors filosófichs, en la accepció usual d' esta idea, y en la mateixa en que la usa l' articulista: y que no es d' estranyar ni de censurar tant com ell ho censura y estranya que no inclogués entre 'ls filosofhs al ilustre catedràtich barceloní, Sr. Llorens, desde 'l moment en que, si no anem errats, lo Sr. Llorens s' havia concretat á ser filosofh en la cátedra y no havia dat á la llum pública cap treball de filosofía. Y prou, per mes que puguessem discutirli també 'l calificatiu de filosofh que dona á n' Aribau per mes que abunden las rahons comparativament ab lo Sr. Milá: nosaltres entenem que no basta per calificar de tal á un escriptor, lo que haja fet algunas escursions al camp de la filosofía. ¿Prendrá per ventura 'l Sr. Revilla que 'ls estrangers lo con-

sideren com á un philosoph, total perque en l' Ateneu de Madrid, lo célebre Ateneu com diu ell hiperbolisant á la oriental, ha pronunciat dos ó tres discurssets en que prova haver estudiat unas quantas obras alemanyas ó inglesas traduhidas al francés? Dígas poeta, digas crítich, dígas literat, enhorabona; per ser dit philosoph se requereix quasi lo mateix que per ser dit comerciant, segons lo Códich, es á dir, tenir per ocupació ordinaria 'l tráfech mercantil, estar inscrit en la matrícula de comers, y fundar en aquest l' estat polítich, amen de tenir capacitat legal per exercirlo, condició, aquesta de la capacitat, *sine qua non*, en comers y en filosofia.

Y puig ve á propòsit, ja que tractem de Catalunya y de Madrid, rihem una mica devant de la habilitat sofística dels periódichs d' aquella vila que á so de tabals anuncian que paga ella sola mes contribució industrial que no pas las quatre provincias catalanas juntas, y que, *ergo*, produheix mes que no pas aquestas. ¿Pero no saben, sants varons, que la contribució industrial es tot lo que no es contribució territorial, y que no son sols los qui produheixen los qui la satisfan, sino molts que no fan mes que consumir? ¿No saben que de contribució industrial ne pagan fins los sastres, sabaters, sombrerers, guanters, perruquers, fondas y tabernas, casas de despesas en totas sas manifestacions, empresas teatrals, y fins las casas que 's dedican á esquilar tontos com la de D.ª Baldomera y comparsa, y 'n trovan á desdir en aquell foc de la ilustració, y de la filosofia y de la poesia espanyola?

L' autor de las ratllas precedents no firma perque te por d' una rascada d' orelles del Sr. Revilla, qui, no fa pas molt de temps, per cloure una polémica que no li agradava massa, assegurava que no era perque no sapigués com sostenirla sino perque no volia contribuir innocentment á que á costa sehua 's fabriquessen reputacions que distavan molt de ser llegítimas. Ja que nosaltres no fabriquem la sehua no volem que ell fabrique la nostra.

CARTA

AL SR. D. MATÍAS DE MARTINO

PARLANTLI DE LA SUPERSTICIÓ Á CATALUNYA
EN LO SEGLE XV.

MON SENYOR DE MARTINO.

LAUME de cor vostre desig d' establir un llas de mútuo afecte entre las lletras sicilianas y las de Catalunya, procurant una íntima relació entre sos respectius conreadors. Jo, l' últim dels de ma mare patria, per vos inmerescudament distingit, dech tributarvos las gracias mes expressivas en rahó de la singular mercé que veniu de ferme, enviantme, mijançant nostre ilustrat amich l' expert colector de la tradició popular catalana D. Francisco Maspons y Labrós, un exemplar de vostra obreta «*USI E CREDENZE POPOLARI SICILIANE. (Noto 1874)*» Sa lectura, me ha causat extrema satisfacció, veyent lo bon seny ab qu' está escrita pera exilar de vostra terra «*aquells sortilegis que son la gangrena (com molt be Senyor dieu) del poble baix, acostumantlo á un cert misticisme y també á un poch de cinisme que li mata lo bon sentit y lo bon cor; puix (afegiu) me sembla que res li fá tant mal com aquell ridícul espi-*

ritisme que lo converteix en esclau de certas preocupacions, las quals acaban pera degradarli sa moralitat,» (pag. 5.)

Solidari com so ab vos d' estas ideas, y, desitjant per ma part correspóndre á la consideració que me haveu demostrat, intentaré oferirvos ab la present alguna mostra inédita de lo que fou l' antigua superstició catalana.

Be sabeu, Senyor, que la superstició y lo fanatisme no reconeixen altre origen que l' errada exaltació d' un fals sentiment religiós y la forsa tradicional d' una ignorancia crédula, sostinguda per respectes humans ó enganyada per quatre embaucadors, en una paraula, crech afirmeu ab mí, que aytals no son sino: idolatría, politeisme pur.

Tampoch desconeixeu qu' en las primeras civilizacions veyem ja las dos principals arts supersticiosas, astrología judiciaria y mágia, á Babilonia (1) á Israel y á Egipte (2) d' ahont passáren á Grecia y després mes perfeccionadas á Roma (3) pera inocular en las nacionalitats cristianas del Occident, combatudas ja per lo fanatisme arabesch, durant l' etat mitjana, (4) aquell virus que paganisá, si aixís pot dirse, moltes de las costums populars de la mateixa época; y que per mes que los Pares de l' Iglesia, los concilis generals y nacionals, los emperadors Constantino, Constanti y altres en los primers segles, las legislacions peculiars de cada estat y las institucions religiosas en ell desarrolladas, impugnaren y proscribiren semblants prediccions y enganyadors prodigis, cert herétich fatalisme dominava los cors puerils d' una multitud, creenta fidel de que'ls astres y los esperits estavan dretament relacionats ab nostras inclinacions naturals.

Donchs be, de las duas arts supersticiosas dalt esmentadas y á fí de que conegueu algun epissodi de sa historia á Catalunya, per cert encar no escrita, vaig á transcriurervos quatre documents oblidats en los arxius d' esta Ciutat, pertanyents al segle XV y bastant curiosos pera no esser estudiats de personas tant eruditas com aquella á qui tinch lo honor d' endressar esta lletra:

I y II.—Complanta d' un astrólech (avans de 1400); y predicció astrológica (1427).

«Ara veyats una complanta, de aquest mon dolorós, qui mes pits que lansa, tant es lo segle tenebrós, que aquestes falençes veg, que comprarem nos.

Veurets venir mantes dolors, ab poch seny mol erguylos, qui fondran nostres riqueses, lo grex e los honors, perque crey que caurem nos, per les falençes de aquest mon tenebrós.

Ara pensem del temps sdevenidor, de que han profetat alguns doctós, hi pensemhi be, e veurem nostres errors.

Com algun doctor o poeta, han feta h'ò faran alguna obra, qui haia mester esmena, o si pusque sobreposar han en quela obra, apar que aquela obra no es perfeta.

En la sciencia de la sancta strologia, no ha mester smena, perque es obra divina, qui es sobre totes les altres sciencies, perque es apelada regina, sobre totes les altres sciencies perfetament.

Tota persona qui haia profetat alguna profecia, qui sie stada profetada per alguns doctos, si per obra divina, o per obra de la sancta strologia, no pertex, es falsa si per via de compte nos prova.

Encara sapiats que alguns mals parlars, se meten á profetar alguna obra qui no es entesa per ells, e meten tota la terra en error e en mal.

Alguns doctors han profetat dels reys que faràn alguna obra, e negun Rey no cau en costill-lació de planeta (5), ne designe que ho hage á fer de força forçada, perque no sen pot profetar perfetament.

Encar vuyl que sapiats, que lo dotzé registre coronat, farà la execució de lavant e de mig jorn, e de ponent e de tramuntana, que levará les coronas a tot hom universalment, á duchs, á prínceps e á reys emperados, e encara al pare sant, que tot hom naurá sa part fins á la barba, per gran senyor que sie, per punició de pecats.

Encara sapiats que les costellacions espatxarán al mes anar que en la roda (6) noy a pus.

Comensará aquesta costillació á devellar en lany de nostre senyor Deu Jesuchrist MCCCC per obra divina que fa spatxar la roda per virtut divina (7.)

Ab lo nom de la Sancta trinitat, pare, fyll e sant sperit amen. En lany de nostre Senyor Deu MCCCC xxvii, preguem lo pare, preguem lo fyll, preguem lo Sant sperit, quens ajud. O Verge Maria complida de gracia, prega lo teu fyll car, quens aie venir mercé, per la sua misericordia que no muyram axi aglay. Senyor ajudens que no perdam axi la sancta fé cathólica, per aquest malvat enemich de la sancta fé cathólica.

En lany MCCCC hi xxviii se dará la croada de paradís als faells lassus en lalt castell, que a nom paradís, en aquels qui aurán mantenguda la sancta fé catholica.

En aquell ayn matex, se dará la conquesta del infern, á tots aquells qui seran de part del antechrist, lo brau enemich, de la sancta fé catholica, falsos desperjurs luxuriosos, falsos renovers avars e cobeiosos, balles e veguers, e falsos jutgados, duchs e princeps, e Reys e emperados, qui per mantes honos, han fet morir a glay tant cos de pecados, e mante gentill dona desunyida de senyor, perque retra compte á Deu nostre senyor.»

III.-1440.—«*Inventari de les scriptures e processos liurats per lo Reverent mestre Arnaud dezvall olim loctinent de Inquisidor al Reverent mestre Guillem torres loctinent de Inquisidor per la ciutat e bisbat de barcelona novellament elegit.* (8)

Die Sabbati xx mensis Augusti anno a nativitate domini *Millesimo ccccxxx* inter septimam et octavam oras ante meridiem ipsius diey. In presencia mei Bartholomei costa auctoritate Regia notarius publici per totam terram

et dominacionem serenissimi domini Regis Aragonum et in presencia..... (En la aprisia original d' ahont estra-guerem esta copia se passa desseguida á la descripció dels objectes, desprenentse lo que falta de la cláusula final de l' escriptura.)

Primo IIII planxes dastany en cascuna de les quals ha tres rotlos (9) dintre los quals ha algunes letres entrecava-des ab alguns caractes.

Item dos coltells ab manechs blanchs de mala talla.

Item dos trossos de crestalls (10) la un era rodo laltre era pla a quatre cayres embolcats en un sendat.

Item un cartepas de talla larga cubert de pergami con-tenint III fulles scrites lo qual comensa *Aquest llibre de la semblansa de tots los homens e feneix balas agnus ba-las* (11) *fa scriure en pergami verge e posar sots lo capell.*

Item dos cisterns de paper sens alguna cuberte la un dels quals ocupa IIII fulles qui comensa *A dolor prenets co-ral* (12) *E feneix direm ne in furore tuo* en lo qual ha molts rotlos e diverses caractes. E laltre comensa *Assi comensa lo llibre del semiforas lo qual dona lo creador a dam* (13) e en la penúltima carte ha una pintura quaix feta com amarro e es sots scrite *per desligar persona li-gade* (14) *E feneix lo dit coern en la darrera carta Et tes-tificentibus qui contra me sunt Amen.*

Item altre cistern de paper lo qual occupe en scripture IIII fulles lo qual comensa *divendres en ora de venus* (15.) *E feneix Explicit experimentum spiritus bilech* (16) *sertum.*

Item altre cistern de paper qui occupe IIII fulles e co-mensa *Incipiunt clavicula salamonis* (17) *E feneix de la persona que amarets e volrets.*

Item altre cistern de paper qui occupe XI fulles scrites qui comensa *Assi comensa la clau del semiforas* *E feneix perque jous prech en aquesta ora amen sequitur.*

Item (un) cuern de pergami scrit en letra rodona lo qual occupe VIII fulles, qui comensa *Incipit consecratio Arymadenari.* (18) *E feneix Altanayl Almista.*

Item un full de paper en lo qual ha diverses rotlos e letres innotes.

Item un cistern de paper qui ocupe en scripture XIII fulles e comensa en lo vermell *Canticum novum* e en lo negre *Contars E feneix la obre quis pertany*.

Item un cartapas de paper ab cubertes de pergami de III cisterns lo qual es tot ple de caractes e comensa *Denant Senyor* | lo segon cistern comensa | *no sien IX dies* lo terç comensa apres los caractes *Si vols disputar ab heretges*.

Item dues fulles de paper en les quals ha pocha scripture qui comensa | *Sinch de ypicon* | (19) E feneix lo VIII es dit.

Item un cuern de paper qui ocupe de scripture X fulles e comensa | *Assi comensa la clau del semiforas E feneix et auxilio creatoris Amen*.

Item altre cistern de paper qui ocupe de scripture VII fulles e comensa | *Oracions de les VII planetes* (20) E feneix | *ab los perfums* (21) *que acostuma es ordonat, Deo gracias*.

Item altre cistern de paper qui ocupe en scripture VIII fulles e comensa | *Aquests son los perfums del sol E feneix Gabriel está sobrel mes de marts | dumiel* (22).

Item altre cistern de paper qui conte XIII fulles scrites e comensa | *De arte entomptica et ydayca* (23). en lo qual ha molts rotlos e caractes E feneix *de ossibus caponorum et de corvibus*. (24)

Item dos cisterns de paper qui ocupen XXIII fulles qui comensa lo primer cuern | *Comensa lo segon libre de la clavicula e feneix lo segon cuern | perque aquest libre sanctissimament se deu tenir*.

Item altre cistern qui ocupe scrites VIII fulles e comensa *En qual manera se preparen speriments de furts* (25) | *la fé en totes coses. | De obres de ymatges*.

Item un cartepas poch de II cisterns ab cubertes de pergami qui ocupe XXII fulles comensa *Ad impetrandum*

quidquid volueris e apres se segueix *Erga altare* E feneix *sanare luego que privado es.*

Item un libret petit de pergami lo qual conté XIII fulles scrites e comensa | *domine Jesu christe* E feneix en *remembransa deu.*

Item un cartepas de paper ab cubertas de pergami qui occupe XVIII fulles scrites e comensa *En divendres ans del sol exit* E feneix *sens manament del mestre.*

Item un full de paper trencat aforma de proces qui occupe IIII fulles scrites | *Si tu vols fer experiment general* e feneix—*stelle qui dicitur mesembrion.* (26).

Item mig full de paper scrit qui comensa *Mane e conjur e stretch* (27) e feneix *Amen, amen, amen.*

Item dues cartes poques scrites en la qual ha una figura quadrade e en laltre ha molts noms ignots.

Item un libret de pergami ab cuberte de pergami qui occupe XIII fulles scrites qui comensa *Isti sunt phi...* Et finit apres caractes *Neon.*

Item una nomina de pergami verge en la qual ha pintats molts rotlos e caractes.

Item un petit libret de paper qui comensa *isti sunt phi...* et finit *per virtut de aquestes paraules.*

Item un petit libret de paper qui comensa | *per fer pedres contrafetes de crestall* e feneix | *Alegras e feren gracias á deu Jesu christ.*

Item un poch trosset de pedra blanca en la qual ha un rotlo concavat ab algunes letres innotes.

Item II migs fulls de paper en la un dels quals ha pintade una fas o ymage ab los pits plens de caractes e no mostre sino lo cap mans e peus En laltre fulla havia pintat un marro o figura quadrade ab alguns noms.

Item un tros de pergami verge en que es pintade la dite figura o ymage de vermello.

Item un libret de pergami ab cubertes de cuyro en lo qual ha pintades moltes ymages e rotlos de vermello e comensa *pater est vita, fillius est sanitas* e feneix *de boscho.*

Item un cuern de paper qui occupe X fulles scrites qui

comensa *per fer venir dones* E feneix sobre lo cap de una gallina e seguiria.

Item un tros de pergami verge qui comensa *Jo billech o qualsevulla altre sperit* Et finit *dan en lo mon*.

Item VII trossos de paper scrits la un dels quals comensa | lo primer *dejunara* | lo segon | *Rey siats* | lo terç *Retxiel* (28) *mante* | lo quart | *O tu Retxiel* | lo quint *O tu Rey* | lo sise | *Jo père march man am Retxiel* | lo sete | *Mante que ten vages*.

Item un full de paper trencat en IIII fulles part scrit é part blanch qui comensa | *primer pendras una creature verge* Et finit *cum cultor exorzimus ipse est*.

Item vuyt fulles o trossos de paper entre grans é pochs la primera deles quals comensa *Qualsevulla imperador* la segona *Recompte seroen* | la tercera | *Si vols demanar gracia a senyor* la quarta | *ypericon* (29) la V.^a *en lo ligar dirás al fadri que digue* | la VI.^a *Tres sants angens* la VII *divendres en ore de venus* la VIII *hages dos mirals*. (30)

Item li liura dos processos originals de na Medoya e den Gabriel Valls.

Item un petit cistern de paper en part scrit e en part blanch cusit ab fil blanch en lo qual ha scrits *alguns ligaments e alguns desligaments*.

Item una petite cedula de paper en la qual comensa | *passio axi siats vosaltres pesarosos e ligats* E feneix *lat lal lat*.

Item algunes fulles de erbe sequa qui stan embolicades dins un paper.

Item un cuern petit de paper qui ocupe quatre cartes scrites la una de les quals comensa | *Si vols que la fembra te digue ton son coratge* Et finit | *de una nit de una dona* e apres se seguexen algunes letres.

Item duas petites cedules de paper la una de les quals comensa—*quant lo trigo sie sech*—la segona comensa—*Al ja e descobrirlas*.

Item un trosset de pergami en lo qual ha algunes letres

divisides e en la fi son les paraules següents: *dessots lo portal.*

Item dos trossos de paper squinsats en la un dels quals es de una part, part de una creu ab dues letres negres grans *a. e. l.* é ab alguns noms é en laltre part havia algunes conjuracions qui comensa *Per aquets preciosos noms.* En lo segon tros ha una part de rotlo é senyal de *salamó* dintre ab dues | *ons* une *c.* é dues *n.*

Item tres trossets de pergami los dos dels quals comensen *lagraximin*, lo tercer en que ha VI creus comensa—*Jesus hohanos.*

Item un tros de pergami petit en que ha pintat un caracte ab algunes letres innotes.

Item un tros de pergami larch e 'stret qui comensa.—*En nom de Deu gran é segueix se conjur vos tals sprits E' feneix e compli tot ço que ell volgué de be é de mal.*

Item un poch de saffrá dins un paper.

Item dos trossets petits de pergami é la un dels quals comensa *per amor* é ha aqui algunes letres separades, lo segon comensa *ebliena eli* | e feneix *per axir de presó.*

Item un trosset petit de pergami verge segons se mostra en lo qual son scrites les paraules prop dites.

Item una carte de paper en la qual ha pintat un castell ab tres torres lo qual es vist esser *de Strologia.* (31)

Item un trosset petit de pergami en que ha alguns caractes.

Item un tros de tresflorí.

Item un trosset de paper.

Item trosset petit de crastal petit envolcat en paper.

Item un anell de lautó ab una pedra de crastall de color vermella.

Item un trosset petit de pedra blanca enbolcade en paper.

Item tres trossos de soffre de diverses natures.

Item un tallaplomes.

Item una agulla e una ploma de scriure de ferro.

Item dos caps de cornetes de bou.

Item uns quants trossos de lignum aloes.

Item alguns trossos de sera.

Que omnia superius designata deinceps dictis processibus ut ipsem Reverendus magister Arnaudus asseruit fuisse Petri marchi magistri domorum nunc per crimine heresis in captione detenti.

Postmodum autem die Sabbati xv, dictionum mensis et Anni Anno predicto fuerunt combusta omnes predicti libri et omnia alia in posse dicti petri marchi inventi preter processus predictos in patio palatii Episcopali ex mandato Reverendi fratris Guillermi de Turri locumtenentis Inquisitoris et honorabili domini Narcissi de Sancto dionisio (32) vicarii in spiritualibus et temporalibus Reverendi domini Episcopi Barchinone ex quo in sententia absolutoria dicti petri marchi in dicto loco dicto die lata et promulgata sich continebatur presente me dicto notario et presentibus honorabilibus et providis viris domino Jacobo porta decretorum doctore, magistro berengario rubey ordinis predicatorum, discreto Johanne marchi notario et plurimum aliorum in multitudine satis grandi.»

IV.—*Consulta del oficial eclesiástich (inquisidor) en questió de competencia ab lo real (jutge civil) sobre duptes en lo procediment contra un secular y dos clergues, reos d' heretgia per fer imatges mágicas y haver esperit familiar á efecte d' adivinar lo secret de la voluntat reyal. La resolució jurídica no apar del document, pero no per aixó deixan d' esser menys interessants los preciosos detalls que conté al explicar los fets punibles. Escrit com está ab llatí de curia, quasi vulgar, crech que puch escusarme de sa traducció. Per la forma de la lletra de la minuta original, judiquem pertany á la segona meytat y prop de la fi del XVe segle.*

«CASUS TALIS EST.

Plato, cupiens obtinere officium a Rege, volens que sentire sive scire secretum intencionis seu voluntatis Regis, an sibi vel *sorti* etiam pro eodem officio laboranti Rex de dicto officio providisset, venit ad *ticium*, quem credit esse divinatorem et habere spiritum familiarem (33), et primo solus, altera vice cum *davo*. Et petiit a *ticio* tria specialiter: primo si ipse *ticius* potest facere aliquomodo quod det sibi *platonis un diable familiar, car molt temps ha quey va detras, e no troba negu que li puga donar endressa e manera, etcetera*; secundo petiit ipse *plato* a *ticio* divinationem, scilicet quod dicat sibi de certo si sibi est provisum a Rege de officio quod cupit obtinere. Et ista duo petiit bis, prima vice solus, secunda vice presente *davo*. Tercio petiit dictus *plato* a *ticio* si sciret artem ymaginum (34) ut posset fieri impedimentum ne *sortes* dictum officium obtineret a Rege, seu jam obtentum a Regina possideret, et tandem *platonem* tenente quendam librum apertum quem ipse portaverat et in quo erant multi characteres et capitula *de fumigacionibus* et ad tenendi spiritus et quedam imago diaboli depicta, ore aperto et brachiis extensis, cum characteribus in pectore et diademate in capite et legente in rubrica *de faciendis imaginibus*, *davus* fecit unam imaginem de cera nova ad formam hominis de statura digiti manus, dicendo aliqua verba in se ipso, in qua imagine dictus *davus* unam in capite imaginis aliam in loco ubi situatur cor in homine et facta imagine et fixis acubus (35), dixit *davus* quod misse et alia erant nomina. Et hiis peractis post paucos dies *sortes*, qui jam dictum officium possidebat et regebat, infatuatus est ac verecundia et cognicione sui ipsius et genium denudatus. Cuique contra *platonem*, *ticium* et *davum* per quandam suspicionem inquiriretur, inventi sunt in domo dicti *platonis* liber quidam et quinque sisterni scripti in maiori parte de manu *platonis* omnes reprobata-

te leccionis et artem faciendi imagines docentes cum invocacione demonum et aliis hereticalibus observanciis in quorum aliquo legebatur dum fieret imago predicta.

Item dictus *plato* tenuit aliquando quoddam cristallum in posse suo quem sibi tradidit quidam dicens quod ibi erat quidam spiritus. Et illud cristallum ostendit cuidam invocatori demonum, qui fuit postea ut hereticus declaratus, sed quia abiuravit perpetuo carceri, ut sibi *platoni* diceret an ibi esset aliquis spiritus. Contigit ad dictum *platonem* capi per officialem Regium eu contra eum fuit processum tam per Inquisitorem quam per dictum Regium Officialem, sed quam inquisitor voluit admittere tamquam coiudicem in dicto negocio dictum Regium Officialem, officialis Regius potencia, et de facto dictum *platonem* qui est secularis et dictum *ticium* et *davum* qui sunt clerici et omnis processus per inquisitorem actitatus contra eos contra expresam voluntatem immo contra expressum mandatum et inhibitionem cum sententia executionis ipsius inquisitoris a posse et jurisdictione eius et contra delatos processit, et eos captos de presenti detinet in Regiis carceribus in tantum quod dictus inquisitor ex defectu processuum et privacionem captorum non potest quidque agere nec procedere contra eos.

Ex premissis omnibus insurgunt *dubia* sequencia:

Primum, utrum ad Inquisitorem heretice pravitatis pertineat et expectet procedere contra *platonem* in cuius posse reperti sunt libri hereticales et reprobate leccionis et qui in factura imaginis magice participavit et spiritum familiarem ac divinationem peccavit tanquam contra suspectum de heresi manifeste.

Secundum, an Inquisitor possit et debeat admittere officialem Regium tanquam coiudicem in processu seu contra *platonem* precipue cum nichil contra eum probetur nisi ex depositionibus *ticii* et *davi*.

Tercium, supposito quod non debeat nec possit Inquisitor admittere officialem Regium tanquam coiudicem an cognicio criminis perpetrati per *platonem* que

presupponitur quod ex factura imaginis *sortes* tenens officium Regium fuit infatuatus pertineat ad Regium officialem.

Quartum dubium, supposito quod officiali Regio pertineat cognicio criminis racione offense facte in *sortem* Regium officium gubernatorem, utrum prius debeat inquisitor et ad eum spectet punire *platonem* de crimine heresis quod officialis Regius valeat contra eundem *platonem* procedere racione predictae offense.

Quintum dubium, utrum officialis Regius amovens processus et delatos de heresi á posse et facultate inquisitoris sit excommunicatus et tanquam fautor hereticorum et impeditor officii inquisitionis habendus et tanquam contra fautorem et impeditorem contra eum sit procedendum per inquisitorem.

Sextum dubium utrum inquisitor debeat procedere et qualiter contra Regium officialem ad recuperandum in posse et jurisdictione tam delatum quam processus omnes et originales et copias eorumdem.»

Exemplars son, apreciat Senyor, las creencias y fets qu' estos documents nos patentisan, demostrantnos ademés, per medi d' una breu comparansa, que d' aquells temps als actuals, ben poch havem guanyat. En ple segle XIX, n' obstant y los avansaments positius de las ciencias naturals, segueix encara, essent patrimoni dels ignorants y d' alguns que tenintse per ilustrats son víctimas del fanatisme, l' estúpida fé en los sortilegis y adivinacions. Avuy com ahir, no faltan tontos que 's deixan embaucar per falsas sibilas possehidoras d' una errada obcecació, ó, lo qu' es mes comú, d' una perfecció en lo vici que 'ls proporciona certa desenvolturá ab apariencia de perspicuitat, favorida per la candidés de sos clients, afañosos de coneixer llur pervindre, ocult per la ma del Tot potent. Avuy com ahir, no faltan homes merament empírichs que fan créure tenen comunicació ab los esperits, quan en realitat no es sino l' electricitat y lo magne-

tisme que'ls presta cooperació pera moure á creure, á llurs neófits, en lo fatalisme de sa absurda doctrina. Variaren las decoracions y lo tramoisme pero no los actors de tan cínica farsa. Condol me donan, Senyor, aquells malhaurats que s' escoltan als hábils fautors de semblants follias y no recordan que Jesucrist los advertí per boca de son apóstol Joan: «*Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum.*—*Epist. 2. de Sant Joan cap. IV. v. 1.*) No vullau créurer á tots los esperits, ans be experimenteu si son ó no de Deu: car molts falsos profetas aparegueren en lo mon.» Desohint esta divina veu, no devém ja estranyar que la lluyta d' avuy sia la mateixa d' ahir, perque aquell enemich inventor de las arts supersticiosas y ocult parlaire dels antichs idols pytónichs, está providencialment destinat á combátrer nostra suma flaqueza. ¡Vulla lo cel guarirnos d' ell, y á vos, Senyor, conservar la vida pera continuar escrivint en profit y servey de la vera ciencia!

Mentrestant, si en ausili de vostres lluminosos treballs, mas incorrectes apuntacions vos prestan alguna utilitat, m' atrevesch á suplicarvos las accepteu de grat y ab ellas lo sincer afecte del qui es vostre reconegut y respectuós servidor

ANDRÉU BALAGUER Y MERINO.

Barcelona 12 de Novembre de 1876.

NOTAS

(1) En lo notable treball del ilustre assiriólech François Lenormant «*La science des présages et la divination chez les chaldéens.*» se troban entre altres preciosas noticias: qu' entre los Caldeos hi havia los *chasdim* (astrólechs) y los *gazrim* (adivinos); y que dit autor posseheix lo catálech original d' una de las seccions de la biblioteca palatina de Nínive (época de desde Sargon I rey d' Agené, fins á la conquesta d' Alexandre) en lo qual cada llibre está designat per sa primera ratlla, á la manera de la costum que 'ls Jueus han conservat, nomenant al Génesis per sa primera paraula *Berischith*. Figuran entre dits llibres 14 tractats sobre las prediccions terrestres, favorables ó desfavorables y 11 tractats sobre los auguris celestes ó l' astrologia. D' aquests últims, lo tercer tractava dels moviments y apariencias de Venus, lo quart dels planetas, lo quint de las fases de la lluna, lo sisé de las apariencias de la lluna, lo seté de las mateixas desde lo dia 1 al 5 del mes; y en fi lo vuyté dels astres que tenen darrera seu una qua (cometas).

(2) Los llibres sants compresos en l' Antich Testament, entre altres l' Exodo, lo Levítich, los Números, lo Deuteronomi, los Reys y la major part dels Profetas com Isaías, Jeremias, Daniely Micheas, nos parlan de las supersticions caldaicas y egipcíacas que contaminaren las bonas costums del poble hebreu. En temps de Moisés, (Exodo, cap. VII, v. 11) lo Faraon egipci consulta ja als *sapientes et maleficos* qui feren *incantationes Egipcíacas*. Los noms de *arioli, magos, aruspices, pitones, incantatores y divinatores* foren aquells ab que 'ls distingiren; pero especialment ab lo de *Chaldei* per l' origen de sa falsa ciencia.

(3) Art ó doctrina dels Caldeos (*jaldaicon tejni*) nomenaren també los Grechs en un principi á l' astrologia, empero, al perfeccionarse llurs coneixements científichs, saberen distingir entre la verdadera astronomia, ço es la no supersticiosa (*mathesis*) y l' astrologia judiciaria (*genethliologia* de *genethli*, naixensa, per la constellació favorable ó contraria en qu' un individu era nat).— Molts son

los escriptors de Grecia y Roma qu' al tractar de sa religió y del culto que dits pobles donavan als deus de la sua teogonia, s' ocupan dels *augurs* y *arúspices* com á ministres encarregats de fer las prediccions y oráculos y d' interpretar los somnis y prodigis. En cambi de quiscun d' abdós pobles, un de sos respectius primers autors cómichs satírichs (Aristófanes á Grecia y Plauto á Roma) se burlá de semblants adivinos, ja (aquell) nomenantlos xarrotayres, ja (aquest) duptant de la veritat de llurs adivinacions.

(4) D' entre la multitud de fonts que cal estudiar pera coneixer la historia de la superstició en aquesta època, citarém únicament per son notable interés, una monografía del ilustrat filólech francés M. A. Boucherie publicada en la *Revue des langues romanes* que veu la llum á Montpellier (t. V. p. 103) referent á algunas *fórmulas de conjuració anteriors al segle IX*, las quals extragué del fol. 253 v.º del Ms, 13.246 de la Biblioteca nacional (Paris), secció llatina.

Respecte á Catalunya esmentarem la llarga *Oració de sent Sebríá*, medi vulgar d' exorcisme qu' en la quinzena centuria usavan ja nostres piadosos avis. Un exemplar que n' havém vist d' aquella época, bon xich fragmentat y malmés per rahó, sembla, de haverse conservat inseparablement de la persona que 'l possehia á modo d' *amuleto*, comensa aixís: «*Aquesta es la oració de mossenyer Sent Sebríá. —En nom de nostre Senyor Jesuchrit, aquesta es la oració de Sanct Sebríá lo qual sia ab nos tostemp esolviment de tots ligaments e de totes fantasies, desligaments de art de diable e encara de tots mals, de la qual cosa laor sia dada a Deu en lo cel e en la terra. E sia dita XII diumenges III vegades quiscun diumenge XXXXVI jorns arreu e romp e tranque, absol e desligua totes males factures ço es ligaments qui son fets ab art de diable etc.*»—Del inventari dels bens de Joan Gonsalvo, iluminador de llibres á Barcelona, se desprén qu' al 11 de febrer de 1535, corria ja estampada ab profusió. En ell se llegeix entre altres partidas: «*Item dodse dodsenes de Orasions de Sant Sabriá.*»

(5) *Costillacio*, es un dels 12 signes del zodíach, que los astrólechs suposaban en relació ab algun dels 7 planetas per ells únicament coneguts, y, mijançant las arbitrarias reglas de son fals art, hi fundaban l' horòscopo ó predicció referent á las cosas mundanas.

(6) *Roda*: cercle del zodíach que hi havia en los *astrolabis* ó instruments fets á posta pera observar los astres y deduhir los horòscopos.

(7) Encara qu' ab lletra d' una mateixa ma, la distinta forma de las dos parts de que consta l' original y los anys que calenda *in futurum*, acusan evidentment una sola copia de dos diversos documents. Abdos son una estranya barreja de fe y supertició, exposada á modo de rima.

(8) L' inquisidor era en 26 de Setembre de 1440, segons lo comens d' un document que havém tingut á la vista: «*Frater Franciscus Sala, magister in sacra pagina ordinis fratrum predicatorum Inquisitor generalis hereticæ pravitatis in omnibus Regnis et terris serenissimo domino Regi Aragonum citra mare et Rossilionem subiectis auctoritate apostolica deputatis. Venerabile Religioso magistro Guillermo Torra in sacra pagina professori ordinis supradicti nostro locumtenente in dicto Inquisicionis officio in Civitate et diocesis Barcinone specialiter deputato etc.*»

Lo probable sucesor de dit inquisidor fou Frare Jaume de San Joan, qui expedí, als 24 Juliol de 1453, manament pera processar á Antonia Pentinada de Tarragona com á rea de heretgia y *bruxa*, y als 3 de Juliol de 1454, pronunciá sentència, declarant inculpable á Beatrix Lopis, habitant á Barcelona, com acusada del crim de heretgia per invocar lo diable, tenirlo familiar y rendirli cult y adoració (*latría*).

(9) Lo *rotlo*, ó cercle era reconegut per los magos com á signe propici d' evocació del mal esperit.

(10) *Crestalls*: talismans que s' usaban pera l' adivinació de las cosas futuras.

(11) *Balas*: tal volta significa á *Balan*, terrible dimoni que diuhen, mana 40 legions infernals.

(12) *Coral*: aquest pólip ha sigut judicat com á preservatiu de tota malignitat y sortilegi.

(13) A tal estrem d' imbecilitat arribá la superstició dels pobles orientals qu' atribuiren á nostre primer pare un llibre mágich titolat: *Sepher-Raziel*, á qu' aquest deuria fer referencia.

(14) *Ligadura* se nomena al estat d' impotencia causat per algun malefici.

(15) *Venus*, dels dias de la setmana presideix lo divendres.

(16) *Bilech*: un dels reys del avench que mana 80 legions de diables.

(17) *Clavicula salomonis*: aytal es lo nom del llibre sobre evocacions dels esperits quels astrólechs orientals atribuiren á Salomon.

(18) *Ariymhadenari* ó *Arimano*: príncep dels inferns que las antichs persas reputaban com origen de tot mal.

(19) *Ipycon*: en grech *equestre* ó *de cavalleria*. Entre los antichs germánichs los cavalls eran objecte de presagi pera la guerra.

(20) Veus aquí la nota d' un llibre astrológich qu' encontrem mencionat en un inventari catalá del segle XIV (Barcelona 18 de Janer de 1390): «*Item un libre poch ab posts verdes scrit en pergamins en romans lo qual començe per significance de les VII planetes e feneix usance de cavaller.*»

(21) *Perfums*: la superstició los admet també com á medi d' esquivar los fantasmas y mals esperits.

(22) *Gabriel y Dumiel*: noms de dos dels angels que, suposá l' astrólech albanés del segle XIII Pere d' Aponi, presidian las horas, los dias, los mesos y las estacions anyals.

(23) *Entomtyca et ydayca*: helenismes, de *entoma* que significa los auguris derivats de las víctimas sacrificadas per los arúspices, y de *idea* en sentit de figura, imatge.

(24) Los corps son tinguts per aucells de malauguri qu' anuncian desgracias y fins la mort.

(25) Veus aquí l' art d' escamoteig de nostres moderns prestidigitadors.

(26) *Mesembrion*, apar originat de *Mesembria* nom de dos ciutats gregas de la Tracia.

(27) *Mane, conjur e stretch*: fórmula de conjuració ó cerimonia mágica d' evocació dels mals esperits.

(28) *Retxiel*: Se suposa qu' aquest angel fou lo mestre d' Adam, al qual doná un llibre (sic) pera coneixer tots los secrets de la naturalesa, lo poder d' enrahonar ab lo sol y la lluna, interpretar los somnis, predir los aconteixements y fer moltes altres cosas maravellosas.

(29) *Ipericon*: tal volta derivat de *Iperos*, príncep infernal que dihuen, mana 36 legions de diables.

(30) Los *miralls* son objectes conceptuats per los mágichs com á instruments adivinatoris.

(31) En altre inventari de llibres fet á Barcelona en 20 de mars de 1437 consta lo següent: «*Item un libre en romanç scrit en pergamí ab cubertes de cuyro blau e tracta de strologia e dels signes de la luna.*»

(32) Est Vicari general fou un dels tres primers compiladors de las *Constitucions de Catalunya*. Lo bisbe, qual nom lo notari omiteix, era D. Simon Salvador qui regí la mitra barcelonina de 1433 á 45 segons *Aymerich, Nomina et acta episcoporum Barchinonensium etc. Barcelona 1760, pag. 387.*

(33) *Esperit familiar*: diable que, suposan los visionaris, acompanya contínuament, descobrintli las cosas ocultas, al que'l favoreix ab sa nefanda devoció.

(34) Art de predir lo futur servintse de las imatges com á talismans.

(35) *Acubus* ó *incubus*: son diables mascles en la fraseología demonológica, aixís com los *sucubus* fembras.

COR NAFRAT

TROVADOR se n' enamora
de la pubilla de un mas;
mes ella está enamorada
d' un minyó jove del plá.
Aquell li fa cansonetas
que 's celebran á ciutat:
la pubilla mes s' estima
las corrandas del aymat.

La! la!

la! la!

quina pena! quina pena!

la! la!

la! la!

quina pena aixó li fá.

Los confits corran á dojo,
tot lo poble n' ha tastat:
s' es casada la pubilla
ab lo cavaler del plá.
Trovador quan sab la nova
prou se 'n dol l' ánima y cor,
las riallas de montanya
á ciutat se tornan plor.

La! la! etc.

De la vila las campanas
tocan á festa un matí,
es que hi canta missa nova
un donzell que n' es vehí.
Diu qu' avans feya rondallas

celebradas per la gent
ara sols los resos canta
que s' aprenen al convent.

La! la! etc.

Sol, tancat dins de la celda
plora sempre d' amagat;
la finestra dona á fora,
lluny del lluny s' hi veu un mas.
Cap al vespre un dia 'l cridan
perque ajudi á be morí',
al portal troba una múla
boy menada d' un fadrí.

La! la! etc.

Per un camí d' etzevaras
ne devallan al rieral;
mes enllá d' un mas á fora
ja 'ls está esperant un jay
—Ay! bon frare! Quina 'n passa!
Qui pensarho may pogués!
La pobreta! si 's mor ella
jo tampoch vull viure mes.

La! la! etc.

Freda y morta ja la troba,
sagraments no hi son á temps...
Lo bon frare trist se 'n torna
á la celda del convent.
Quan l' aubada clarejava
frare llech n' hi ha vist llum:
á las dotze del mitg dia
de la celda ne surt fum.

La! la! etc.

A la celda tothom corra,
closa está de part de dins,
quan la porta es esbotzada
boyra y fum se va esbargint.
Sobre 'l llit ne jau lo frare
n' ha agafat un ben llarch so.
Tot un munt de paper crema
de la celda en un recó.

La! la! etc.

Del caliu qu' encare fuma
un paper ne cull l' abat,
quatre ratllas sols ne quedan
del escrit ja mitg cremat.
*«Mon amor es á la gloria
sol al mon jo ¿qué hi farè?
Ay Deu meu, llevéume 'l viure
dalt del cel la trobarè.»*

La! la! etc.

Quan l' abat las ha llegidas
guayta 'l mas tot eternit,
y esqueixant lo papè' á micas
s' agenolla als peus del llit.

.
.
.
.

La! la!
la! la!
quina pena! quina pena!
la! la!
la! la!
quina pena aixó li fa!

FRANCESCH PELAY BRIZ.

A UNA MALA FADA

HE vist blincar ta cintura,
Hcom sobre de l' aygua pura
verda canya,
que en solitari paratge
dona al aygua son imatge
que ella banya.

He banyat ab ardents besos,
dexant mos llavis impresos
en tos llavis,
lo recort hont hi ha impresa,
lo mateix que ta bellesa
tos agravis.

Perque 'm recorda les hores,
solitaries y traydores,
en que 'm davas
esperanses falagueres,
que entre ullades enciseres
te emportavas.

Com fill de algun malefici
mon amor es un suplici
que al cor mata;
si no fossen bruixeries
tos encisos, nò serias
tant ingrata.

Prou que entre la fumarela
del Meder que 'l sol degela,
cent vegades
t' he sorprés al mitj del dia,
en criminal companyia
d' altres fades.

Qué feyeu sota dels saules?
sino enmelar les paraules,
suaus y fines,
que, pera qui de sa bella
escolta la cantarella
son matsines?

Tú, que entre elles ets princesa
per ta estremada bellesa
¿no es desgracia
que 'ls ensenyes, per ma ruina
á fer del amor juguina
de ta gracia?

Vols fibres del cor que esberlas
y ses llagrimas per perles:...
vull donarte
fil y pedres pera ferte
un collaret, per poderte
endogalarte.

JOSEPH SERRA Y CAMPDELACREU.

Malla. 22 de Juliol de 1875.

A UN AMICH,

EN LAS BASCAS DE LA MORT

(EPÍSTOLA)

DESDE lo llit hont febrosench sedejo,
Desperant de la mort la trista hora,
jo que ta dixa y ta salut envejo,
t' envio aquest dictat com á penyora
de la bona amistat qu' en eixa vida
nos hem ofert, y l' un y l' altre adora.

Sentint al meu entorn com aflijida
sanglota la familia, y ab dolcesa
quan acluco los ulls torbada 'm crida,
no 't pots imaginar la gran tristesa
qu' allavors sento, y ab la mort en lluyta
cóm ploro al veure qu' afligida resa!

Si escriurem vols ans de que mori ¡cuyta!
No triguis, amich meu, puig sols puch viure
lo temps que víu la tardanera fruita!

¡Quántas de cosas jo 't voldria escriure
si dable 'm fós, prenda del cor prehuada,
tenint sá l' esperit, la pensa lliure

y lo foch de 'ls vint anys en la mirada!
Torn á evocarme aquells moment qu' un dia
la vida 'm davan de plahers colmada,
y un somris de esperansa y d' alegría
guarirá aquest pesar que m' atormenta
y per mas culpas lo Senyor m' envia!

Moltas vegadas que la febre aumenta
vejent la mort com va blandint sa dalla,
del llit m' aixeco ab contracció violenta,
vull devallar pero la força 'm falla.

Tothom afirma que 'l meu mal te cura,
y al dirho al metje, mou 'l cap... y calla.

No 'm raca deixá 'l mon, sols l' amargura
podré sentir qu' á la familia deixi,
quan corrompentse la materia impura

de mon pesar y mont torment no 'm queixi.

Si aixis no fos, ja dins la freda llosa,
puig no es possible mon neguit fineixi,

jauria 'l cos que ni un minut reposa,
y l' ánima prenent forta volada

vers á lo cel s' enlayraria ansiosa,

cercant á n' á la Verge immaculada
qu' un bálsam té pel més agut martiri
y al mortal vida dona ab sa mirada.

Perdona, bon amich, qu' en mon deliri
dicti eixa carta de amargura plena,
y un baf al respirar de cementiri

ton cor rubleixi de neguit y pena.

Tú encara gosar pots; ta carinyosa
muller aymada, que mirante alena,

festiva, complacenta y bondadosa
dias de gloria y de ventura 't dona,

mereixent com á mare y com á esposa

mes que d' un rey la brillejant corona,

lo pur altar hont plens de fé 's veneran
tots los que 'l poble com á sants pregona!

Ditxós de tú qu' en ta existencia esperan
jorns més felissos de 'ls que gosas are,

quan aquells fills qu' á ton desitx superan

besin ta testa dante 'l nom de pare!

Jo surto d' aquest mon sens qu' afligida
per mi cap dona haja plorat encare

y 'm raca solsament deixar la vida,

com t' he dit ja, pels qu' estimantme ploran

y á darm' consol lo seu bon cor los crida.

Comprench que e tristos ma existencia imploran,

qu' ab prometenças que cap d' ells escolta,

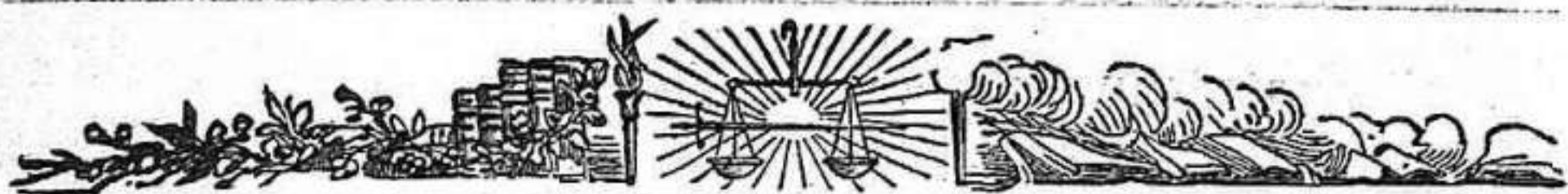
á tots los ángels y los sants que moran

sota la inmensa y estrellada volta,
bálsam demanan per ma pena astruga;
pero ma pena per curarla... es molta!

Per aixó quan la mort ja se m' enduga
rublint sos cors y 'l teu de melangía,
quan, lliure del torment, l' ánima puga
volar per las regions que tan ansía,
tributeu un recort á ma memoria,
que jo enlayrantme al cel plé d' alegría
consol vos donaré desde la gloria!

ENRICH FRANCO.

BIBLIOGRAFÍA

JOSEPH VERDÚ (GESTUS)—BROTS.—¿Creixerán?—Poesías.—Barcelona.—Estampa de la Viuda Miró y companyia.—Carrer baixada de Sobradíel, 10—1876.

UN no altra rahó, la de procedencia del autor d' aqueix tomet nos lo faria rebre ab gust. En Joseph Verdú, conegut per lo pseudónim de *Gestus* ab que ha firmat las varias composicions festivas que dú publicadas en *La Campana de Gracia*, es un humil artesá que s' ha guanyat lo que sap ab sos propis punys y .obant al descans ocíos las horas que 'l quotidiá trevall li deixa en vaga; circunstancias que al mateix temps que provan una afició desinteressada, y per lo tant doble laudable, al cultiu de la inteligencia, fan suposar en aquesta una aptitut natural major que la que, en vista dels productes fins are emanats d' ella, tindriam dret á concedir á qui visqués en condicions mes favorables al estudi.

Aquesta rahó no fora, empero, prou, ella sola, per que 'ns ocupessem dels *Brots*, si en las composicions ab aquest títol general denominadas no despuntessen, hont mes, hont menos, qualitats literarias que anunciañ un ingeni poétich no de lo mes vulgar, y prometen fruyts de bona mena per al porvenir si l' autor sab ajudarse ab un estudi pacient y conciensut que borre certs defectes avuy massa prominents, defectes per altra part comuns á no pochi principiants

Procure no torturar massa l' ingeni en busca de la originalitat de la idea ó de la originalitat de la expressió; allí 's cau en lo barroquisme, aquí en la confusió y la obscuretat. La poesia no creix en lo fons dels pous, ni s' ha d' heure, suant y fadigantse, per medi d' un cerca pous; la poesia creix al pla de terra y s' ofereix bona y senzillament á la ma del qui ab aptitut y bona voluntat la busca al seu voltant, aprop, molt aprop. Procure també depurar son llenguatge y precissarlo, fent que en ell quede, com ab claus dinals, clavada y assegurada la idea; que aquesta, ja 'n pot ser de bona; si no s' ha d' entendre sino á copia de esforços, tant se val.

Prengue l' autor dels *Brots* aquestas paraulas no com á lliçons d un mestre, que no ho son, sino com á consells desinteressats de qui sense coneixel, lo veu ab gust dedicarse á las tareas literarias que ab tant bona voluntat s' ha emprés.

Si 'ls segueix, ó aném molt errats, ó l' autor de faulas com *Lo dia y la nit*, *La son*, *Lo vagó y las canyas*, *Lo vent y la nau*, *La aygua y la pols*, *Lo burro de sinia*, *Lo pinzell y 'l regle*, *L' hivern y l' estiu*, *Lo colom y la gallina*, insertas junt ab altrás en la secció que de son llibre dedica á aquell género literari per al qual revela disposicions; l' autor de *La veu dels invents*, concepció original per mes que flaca en la execució; lo qui ha escrit alguna de las estrofas que figuran en las difusas composicions *La pau y La flor natural*, pot aspirar un dia á fer molt mes de lo que dur fet fins are, y á no ser en la nostra literatura un dels derrers soldats de la companyia.

S.

CORRESPONDENCIAS

Lleyda 5 Novembre de 1876.

Sr Director de LA RENAIKNSA.

MOLT Sr. meu: No puchs menos de aprofitar la ocasió pera participarli los preciosos mosaichs que se han trovat en lo poble del Vilet: ne he vist alguns en museos y en alguna casa particular, pero en cap he observat un conjunt tant ben deixat y pulit com en aqueixos.

Passo á darli alguns datos pera si 'ls creu dignes de insertarse.

Lo riuhet Córbe que naix prop de Raurich (provincia de Lleyda,) segueix son curs sempre per dintre de la Segarra, y passa entre altres pobles, per Vallfogona, Vilet, Maldá, Guimerá, etc.

Lo 23 de Setembre del any 1874, dia de Santa Tecla, tingué una crescuda horrorosa á causa dels molts vessants que li tributan ses aygues. La corrent de aquell bras de mar (que aixó semblaba) descolgá sota del poble del Vilet part de un inmens edifici trebolat tot de un preciós mosaich ignorat fins avuy dia de tothom, puig encara que al obrir los valls de una vinya que se plantá anys enradera damunt seu, los treballadors ja manifestaren que trobavan caps y ales de pedra marbre, aixó habia passat sens ningú fixarshi.

Lo dia 19 de Setembre de engüany y al cap de dos anys de que apesar de tindre n' coneixament, ningú se n' cuydava, mercé á la lliberalitat y desprendiment del avuy dia Gobernador D. Frederich Terrer qui ha pagat los treballs de desenrunament de son compte, se ha desenterrat una petita part.

Lo primer mosaich que se descobrí formava lo trebol de un pasadís, á quin los romans anomenavan *Prothyrum* y que conduhia de la porta de entrada de la casa fins al *Atrium*. Tè 15 pams y mitx de ample, per 105 de llargada.

Les *cuadrates* que lo forman son de pedra marbre, menudas y de colors tant vius y variats que ni lo pincell los imitaria. Lo dibuix que presenta es una preciosa greca (per tot lo voltant) de línees ó ratlles molt ben combinades, y guirnalles esparramades per dintre.

Lo segon que se descobrí formava lo pis de una sala que al meu entendre era lo *Triclinium* (pessa destinada pera menjar.) Tè 30 pams de ample; de llargada sols se descolgaren 40 pams. Consta com lo *Prothyrum* de unes magnífiques greques, y dintre hi ha un Cupido que per desgracia li manca 'l cap, voltat de aucellets inimitables.

Un dels mosaichs que de aqueixa sala se han extret, lo millor sens dupte, que lo Senyor Governador ha regalat graciosament á la Comissió de monuments artístichs é històrichs de la provincia, representá una petxina de forma un poch cónica encara que rodona. Dintre s' hi veuen nadar dos peixos (que me han semblat ser tenques ja per la figura com per la grandaria) puig es tant acabat lo mosaich que fins la gradació de les ombres está perfectament marcada per la correcta cordenació de les mils *cuadrates* que de diferents colors lo forman. A la voreta de la petxina y en actitud de beure hi ha un colom. Al socol estan colocats dos pavos reals un enfront del altre.

Lo tercer y últim que se ha desenrunat sols en part, per lo que no li puch dir ses dimensions, formava lo trebol de una sala en que lo dibuix y tot lo mosaich son millors y respiran mes elegancia que tots los demés.

Está colocat casi al mitx del edifici, y lo meu parer es que debia esser una cambra reservada y destinada unicament als propietaris de la casa. Lo mes notable que conté, son dos Cupidos que sostenen per cada cap una cinta teixida de guirnalles. De una inscripció que dintre de la cinta hi habia, sols resta lo mot *con* que formava lo final; pero tant clar com si avuy ho acabessen de construir.

Crech que aqueixa inscripció hauria pogut dar alguna llum pera saber alguna noticia de aqueixes runes, encara que la terminació *con* sols pot esser de un nominatiu, y es molt fácil que expressás los noms de la afortunada parella que feya lo niu en eix suntuós casal.

Les *cuadrates* de que se compon tot lo mosaich venen á tindre de costat 0,008^m; la seua forma es cubica.

Aqueix edifici que sens dupte fou un dia una deliciosa *Villa* romana ocupaba una extensió grandíssima, y degué esser soterrat per una robinada (avenguda) igual ó major que la que farà dos anys la descobrí. Lo riu Corb passa á no gaires passos de ses parets.

Lo mosaich es del temps en que se fabricá mes perfet en Roma (lo faig del any 300) puig aixís com en altres al seu dessota hi ha diferents capes de ciment y guix, en aqueix sols n' hi ha una y per cert ben prima de ciment. Lo estrany es que se ha trobat en un lloch desert, de terra aspra, sens camí ni carrera per allí prop, ni memoria de que cap via militar romana passás per aquells alentorns. Res allí convida als plahers y distraccións que du de sí la vida del camp; sols la meditació, cosa no gayre conforme ab los gustos dels opulents ciutadans romans, ó la cassera poden esser los unichs objectes que conduhescan á algun ser humá á trepitjar les devallades de aquelles solitaries serres.

També se han trobat alguns trossos de cornises, capitells, estatuhetes, florons de modelat relleu, lo que proba la grandiositat de eixa *villa*. Los restos aqueixos, son de guix, sol, ó be barreijat ab alguna altra materia; puix lo pes es major que lo que comunment te aquell, encare que se podria atribuhir á la acció petrificadora dels setgles, y á la humitat que se ha infiltrat poch á poch fentli pendre major duresa.

No acabaré sens manifestarli que á la ínteligenca y zel de D. Julio Saracibar, digne arquitecte de aqueixa provincia y persona molt entesa en antiguetats, se deu que part de los mosaichs trobats hajan estat extrets y portats de alguns hores lluny sens haber sufert la mes petita tara.

Es llástima que un punt hont tantes antiguetats jauhen ignoradas, estigue abandonat, pus després de haber extret quatre mosaichs se torná á colgar la part desenrunada.

Dispose del seu amich y S. S. Q. B. S. M.

FREDERICH RENYÉ Y VILADOT.

Girona 9 de Novembre de 1876.

Lo dilluns prop passat finiren las firas de S. Narcís que anyalment celebra la ciutat de Girona y ab motiu de las quals s' aplegan en ella durant vuyt dias lo bo y millor de las noyas bonicas escampadas arreu per la Provincia, l' acaserat jovent que com l' abella llaminera totstemp volteja las mes galanas flors y l' estol d' avalo-

tats marxants qu' ab sa cridoria y sas manyas saben buydar las ben tancadas bossas de la pagesia y trencar las judriolas plenas d' esperansas de l' embadalida infantesa.

Com es de costum la ciutat de Girona aprofita estos dias de festa y d' expansió pera ostentar la progressiva cultura de sos sentiments y de son esperit y se presenta á sos hostes enjoyada ab la corona de la relligió, de las arts, de las lletras y de l' amor patri: per las firas celebra la diada de son patró y bisbe S. Narcís, inaugura l' Exposició de Bellas Arts, entrega als poetas las joyas que han guanyat en sos literaris Certámens y dedica, per fi, á la memoria dels qui heróicament moriren pera conservar sa independencia, un piadós y maternal recort.

De totas las anteriors solemnitats, las que fan relació á las arts y á las lletras son las que més directament interessan als llegidors de LA RENAIXENSA y las úniques que 'm proposo ressenyar.

Lo dia 29 d' Octubre últim l' «Associació pera 'l foment de las Bellas Arts» inaugura la tercera de sas exposicions artísticas, despres de tres anys de no haberne celebrada cap ab motiu de la guerra civil en bon hora acabada. Digne y brillant fou l' acte de la inauguració: lo secretari de la Junta En Francisco Vinyas llegí una memoria comprensiva dels treballs fets pera organitzar l' Exposició d' enguany y dels magnífichs resultats que doná l' últimament verificada l' any 1872: son president En Felip Lloret llegí un erudit y estudiat discurs sobre las Bellas Arts recalcant sobre la conveniencia de que sian protegidas per sa importancia moral y per sas aplicacions y utilitat prácticas, y las autoritats convidadas correspongueren al obsequi de l' Associació prometentli en breus paraulas sa poderosa ajuda y dirigint als artistas expositors frases d' encoratjament.

Passan de doscentas las obras remesas, la major part pinturas al oli, veyentshi també algunas ayguadas y projectes arquitectónichs y molt pocas esculturas, las quals omplenan lar tres galerias habilitadas en lo pis superior del bellissim claustre de S. Pere de Galligans, ahont está establert lo Museo histórich y artístich de la Provincia. Quasi totas ellas han sigut exposadas per artistas catalans com son N' Urgell, En Juliana, En Vayreda, N' Urgellés, N' Amell, En Nobas, En Tenas, En Berga, En Ferrer, En Ribó, En Sivillá y molts d' altres que 'n aquest moment no recordém. L' impresió general que causa l' Exposició es bastant bona y millor sens dupte que la dels anys anteriors, encara que la marina y lo paisatge se 'n portan quant menys las dos terceras parts de las obras exposadas. N' Amell y En Berga han presentat varias escenas de costums del pais, En Juliana un delicat assumto que sembla una miniatura, En Ferrer, En Teixidor y alguns altres, quadros de figura pero d' escás interés y sencillíssima composició y En Nobas unas bonicas ayguadas.

Major importancia y lluhiment revestí la cerimonia de la distribució dels premis als poetas llorejats en lo Certámen literari qu' han sigut enguany los següents:

(POESÍA Á LA PAU). RAM D' OLIVERA DE PLATA.

Premi. En Filiberto Abelardo Diaz,
Accessit. N' Antoni Alcalde Valladares.

(POESÍA HISTÓRICA). BROT D' ALSINA D' OR.

Premi. En Francesch Ubach y Vinyeta.
1.º accessit. El mateix.
2.º accessit. En Joan Batista Ferrer.

(POESÍA LÍRICA). COPA DE PLATA.

Premi. En Joan Rodriguez Guzman.
1.º accessit. N' Antoni Careta y Vidal.
2.º accessit. N' Artur Vinardell y Roig.
3.º accessit. En Pere Huget y Campañá.

Poch despres del mitj dia del dia 5 d' aquest mes pujavan á ocupar los sitials disposats en l' escenari del teatre de Girona las primeras autoritats de la Provincia, bon número de representants de todas las corporacions oficiales y científicas de la localitat y los individuos del Jurat y la Junta de l' «Associació Literaria,» trovantse ja plenas todas las localitats y presentant lo teatre un efecte grandíós é imponent ab sos adornos enguany restaurats, sa profusa illuminació, y los trajos richs y variats de las elegantas gironinas y aixeridas forasteras que de gom á gom l' omplian. Obrí la sessió lo president de la Societat En Manel Vinyas y Graugés ab un discurs alusiu á la festa, dirigit á cantar las glorias de l' «Associació literaria de Girona» qu' ha sabut creixer y agermanar voluntats, quant sols se respiravan fora d' ella oyds y venjansas y que 's proposa mantenir vius y enaltir los mes purs y delicats sentiments del cor y las mes nobles aspiracions de l' ánima. Seguidament lo Secretari del Jurat y de la Junta En Joseph Font llegí una modesta y ben escrita Memoria fentnos saber lo juhí del Jurat, lo número y distribució de las composicions rebudas, senyalant de passada alguna de las causas qu' han fet que sols tres dels nou premis oferts s' hajen pogut adjudicar y felissitantse, per fi, del progressiu augment de socis que permeterá á l' «Associació» extendre sos trevalls y donar novas mostras de vida. Se passá luego á proclamar los noms dels autors de las poesías pre-

miadas, dels quals llegiren sas composicions En Joan Batista Ferrer y N' Artur Vinardell, essent las demás llegidas, en ausencia d' aquella per varis indivíduos de l' «Associació.» Cremats ja devant del públich, los plechs que contenian los noms dels autors de las demás composicions presentadas, En Joaquim Riera y Bertran, vicepresident de la Societat, qu' havia vingut expressament de Barcelona pera assistir á la festa, despedí á la concurrència ab una oportuna y preciosa poesia catalana, que fou rebuda, com totes las altres, ab espontanis y generals aplausos.

La literatura catalana, com sempre, ha obtingut una bona part dels llorers de nostre Certámen: á sos aymadors toca procurarli novas glorias y donar ab son concurs major lluhiment á las festas literarias gironinas. Sis premis han quedat enguany sens adjudicar altres de nous s' han ofert per l' any vinent, á l' obra donchs, y la victoria coronará de nou los esforços de nostre renaixement literari.

X.

REMITIT

Sr. Director de «*La Renaixensa*».

Molt Sr. y amich meu: estimaré de la seua bondat la inserció de las següents ratllas, en la revista que tan acertadament dirigeix, en contestació al remittit que en lo darrer número de la mateixa suscriuhen los senyors D. Salvador Barnola, D. Pere Comas, D. Francisco Fabra, D. Evaristo Bergesse y D. Francisco Gelbert: donantni anticipadament las gracias.

Aquestos senyors, que mostran ferm desitg de no ser tinguts per tontos, poruchs y faltats de civisme y probitat, com certament no tenim nosaltres motiu per créurels tacats de semblant lepra, se mostran reacis en donar al públich las provas que diuhen posseir per á convencens á nosaltres y als demés que com nosaltres pensan, de com la joya que 'ns fou entregada en lo darrer concurs dels Jochs Florals, es la que |verdaderament devia entregarse al guanyador del premi ofert per determinadas vilas y *poblets* de abduas Cerdanyas, francesa y espanyola y cerdans residents en Barcelona. Llástima es que no ho fessan, perque no tenint, com diuhen, molt temps per emplear en lo desvaneixement de sospitas, que tant y tant los mortifican, desprecian la primera ocasió que se 'ls presenta de evidenciar la veritat y de quedar libres d' aquest angoniós assumpto.

Asseguran los referits senyors en son remittit, poder provar com la joya val mes de lo que per invertir en ella van recaudar; pero no provan, com fora del cas, que valga 'ls 95 duros que habia costat, segons escriuhen á D. Pau Mas y D. Antoni Serras de Puigcerdá, altres dels firmants del ofici per lo qual se fa la oferta del premi als Srs. Mantenedors.

Diuhen també á continuació, que la joya modelada per lo senyor Novas no era la destinada als Jochs Florals, y com á ser aixís lo dit senyor á nosaltres y á altres personas d' abdos conegudas, y 'l diari de Puigcerdá (que 'l mateix senyor Novas va ensenyarnos) al públich en general, nos haurían completament enganyat, y aixó estém per ara ben lluny de creurho. Per anyadidura confessan los dits senyors, que la joya modelada per l' escultor Novas es pera significar un testimoni de agraphiment á un dels

mes nobles fills de Puigcerdá, no per cap poesia enviada als Jochs Florals d' aquest any, sino per *poesías catalanas*, molt anteriors, *sobre cosas y fets de la Cerdanya*, y encara per altres mérits, y com no deixa de ser maravellósament casual el qu' es fessan á la vegada duas estátuas, l' una per premi y l' altre per mérits de poesías catalanas, que, segons un poeta de Puigcerdá 'ns digué devant d' altres personas, alguna d' ellas va entrar en concurs en los derrers Jochs Florals; y encara trovant mes casual lo resultar altre dels aspirants al premi l' autor de las poesías sobre cosas y fets de la Cerdanya mereixedor per part de sos compatricis del present d' una joia que molts se creuhen era la destinada á adjudicarse en lo citat certámen; no podém á menos que esclamar ¡miracle! si be que altres que no tenen necessitat de ser en aquesta qüestió tan crehents com nosaltres, demostren la seva admiració d' altre manera.

Diuhem encara també los citats senyors poder provar com, cívica y moralment parlant, valen tant com nosaltres, y que tenim perdut lo dret de queixarnos del valor artístich de la Ceres (?) de plata, qu' hem tinguda d' arreplegar per no quedarnos sens un objecte ó altre per lo premi guanyat. Lo primer no ho duptem ni 'ns es necessari; lo segon no passa de ser una cómoda suposició, perque 'l que nosaltres no acceptessem de D. Lluís Cutchet que á sas costas fes *adobar* la dita figura de plata, de lo que ni donarem las gracias, no vol dir altre cosa, si no, que sabém hi han favors que, per tot hom que s' estima una mica, son inacceptables.

En quant al grosser sacrifici d' oferirnos lo cost de la mal anomenada estátua, no'tenim res á contestarhi, y á lo del escut de la Cerdanya, que hem provat ab la poesia premiada en los Jochs Florals, si la estimem ó no, deixant á la apreciació dels que coneixen la mateixa estátua lo judicar qui es que l' ha posat en ridícul.

Per termenar, dirém als firmants del remítit, y molt especialment al *il·lustrat* redactor del mateix, que hi han cosas qu' es fan y no 's diuhem, y qu' élls diuhem molt y no provan res. Si 'ns cridan al *pretori*, com amensan cridárnoshi, hi anirém, y no esperen que per estalviarnos lo disgust d' estar per primera volta allá hont sembla han de troverse élls en son centro, nos deixém perdre l' ocasió de sentir las esplicacions de mes d' un que fins ara per deferencia no hem aludit.

F. UBACH Y VINYETA.

Barcelona 7 Novembre de 1876.

NOVAS

La empresa editorial propietaria de *La Revista contemporánea* acaba de publicar en un elegant volum de 315 planas una versió castellana del Viatge al país de las Bayaderas del conegut orientalista Mr. Louis Jacolliot.

Avuy que la gent ilustrada d' Europa convergeix sas miradas al estrem Orient y estudia ab la curiositat entusiasta del qui 's trova ab un nou mon ple d' enigmas al devant, aquells païssos hont la naturalesa en sas múltiples manifestacions físicas, intellectuals y morals tan espléndida se ha mostrat y tant diferent de la que ha dat la vida als continents occidentals, la publicació de la obra que anunciém es de gran oportunitat com á podent contribuir á que en Espanya 's vulgarisen noticias que quasi de tot punt s' ignoran y que son patrimoni corrent en altrás naciones de las inteligencias cultivadas.

A la originalitat de las noticias que conté la obra de Mr. Jacolliot s' uneix, per fer mes amena sa lectura, la riqueza y la magia del estil ab que está escrita, y de que doná una idea bastant aproximada la versió que anunciém, deguda á D. Javier Galvete.

Per qué fos assequible á tothom s' ha fixat com á preu de venda lo módich de 2 pessetas.

Ha vist la llum pública un cuadern de poesías original del jove poeta D. Joseph Verdú ab lo títol de *Brots*, del que 'ns ocupém en altre lloch d' aquest número.

La *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*: ha comensat desde son n.º 19 (5 d' Octubre 1876) la publicació d' un treball de gran interès pera l' historia de nostra literatura, puix que en éll se ressenyan los principals *Antiguos tratados de Gaya Ciencia*. Lo firma l' erudit é infatigable autor de tants estudis referents á las literaturas provensal y catalana, Dr. D. Manel Milá y Fontanals, acompanyant las noticias ab lluminosas consideracions y comentaris molt importants.

Lo diumenje 12 del corrent se celebrá á Lleyda lo certámen anual de l' Academia Bibliográfica Mariana essent aquest any distingits los següents autors:

LLIMONA DE PLATA Y OR.—Electa ut sol.—D. Timoteo Domingo Palacio.

POMA DE PLATA Y OR.—Semper victrix.—D. Javier Fuentes y Ponte.—*Accéssit*.—Ave Maria stellá.—D.ª Isabel Cheix Martinez.

PERA DE PLATA.—¿Qué importa vírgen mia que mis cantares no comprenda el mundo?—D. Lluís Antoni Mestre y Hernandez.—*Accéssit*.—Tú nombre guarde para eterna gloria.—D. Joan Batista Pastor Aicart.

LLIRI DE PLATA —Mater Christianorum, Salve.—D. Francesch Ubach y Vinyeta.—*Accéssit*.—Amor de los amores.—D. Joan Vila y Blanco.—*Altre*. Quan pulchra es, et quam decora, charissima.—D. Antoni Augut Garcia.

ASSUTZENA DE PLATA.—¡Mare! Mare! Mare!—D. Joan Batista Pastor Aicart.

MEDALLA DE PLATA.—Refugium peccatorum.—D.ª Emilia Palau Gonzalez de Quijano.—*Accéssit*.—Mater divinæ gratiæ ora pro nobis.—D.ª Victoria Peña de Amer.—*Altre*.—Prega per nosaltres.—D. Joan Batista Pastor Aicart.

PLOMA DE PLATA Y OR: Todo por Maria, y para Maria inmaculada —D. Cristófol Luque y Martin.—*Accéssit*: Hæc est victoria quæ vincit mundum. Fides nostra.—D. Joseph Fiter é Inglés.—*Altre*: Quicumque omnium Dominæ etc.

ROSA DE PLATA Y OR (premi de Magnificat:) Deposuit potentes de sede et axaltavit humiles.—D. Joseph Rodoreda.—*Medalla de plata ab flet d' or*: Exaltabit spiritus meus.—«Un hijo de Maria.»—

Menció honorífica: Electa ut sol, pulchra ut luna.—D. Joseph Rodoreda.

MEDALLA DE PLATA AB FILET D' OR (premi de Lletreta:) Pura.—«Un hijo de Maria.» *Medalla de plata:* Salve, Madre del amor hermoso.—J. B.

La sessió consistí en la lectura del discurs del President de l'Academia D. Joseph Maria Escolá, l' acta ó dictámen del Jurat y la de algunas de las poesías, terminant ab l' execució dels *Magnificats* del Sr. Rodoreda y del altre citat per un nutrit coro de senyoretas acompanyat per armonium y orquesta.

Atentament invitats, hem tingut lo gust de visitar l' Exposició de pinturas que ab llovable zel ha organiat en sa botiga del carrer de Escudellers lo Sr. Bassols. Disposat lo local convenientment, formant una série de petits salons ab llum apropiada, hi figuran bastant nombre de obras que forman un conjunt molt favorable pera 'l bon nom del art espanyol, y segurament mellor que 'l qu' havian presentat anteriors exposicions. Entre 'ls autors dels quadros que mes nos cridaren l' atenció, citarém als Srs. Villegas, Gomez, (Simon,) Belliura, Gimenez, Pellicer, Urgell, etc., y en aquarelas Tusquets, Pellicer y Llovera.

Hi ha també esposats algun bocet y dibuxos de 'n Fortuny que atrauhen l' atenció del visitant.

S' ha repartit lo volum dels treballs premiats en los Jochs Florals del present any, que forma un tomo de 340 páginas, estompat en excelent paper y tipos elzeverians, y 's ven al preu de 6 pessetas en las principals llibrerias.

També ha vist la llum lo *Calendari Catalá pera 1877* coleccionat per D. Francesch Pelay Briz. Omplan sas 148 planas los treballs de las Sras. Armengol, Bell-lloch, Massanés, Moncerdá, Pallejá y Valldaura; los mestres en Gay Saber Srs. Balaguer, Blanch, Forteza, Rosselló, Rubió, Soler y Ubach y 'ls Srs. Argullol, Aulestia, Balaguer, A Baldoví, Barallat, Bofarull, Gendra, Girbal, Guimerá, Labaila Ll. T. Llorente, Martí, Maspons, Molins, Pons, Puiggarí, Pirozzini (C.), Pirozzini (F.), Riera, Ribot, Rosell, Roure, Sales, Sardá, Torres, Verdaguer, Vidal, Vilanova y Vila.

S' han estrenat ultimament á Valencia la comedia en dos actes *Hostes vindrán.....* de D. Joaquim Balader y *Un chuí de faltes*, pesa en un acte del Sr. Ovar.

En Barcelona ha tingut lloch en l' Odeon l' estreno de la gatada en 3 actes *Lo dia dels morts*, y s' han publicat los *Segadors* del Sr. Soler, *A la vora de la mar* de D. Joseph Amell y Saura y *Entre Capmany y Figueras* sarsüela en 2 actes del Sr. Sales Vidal y música de D. Anton Urgellés.

Lo dissapte 11 del present tingué lloch en una de las salas del Foment de la Producció nacional la sessió reglamentaria del cos d' adjunts dels Jochs Florals pera nombrament de nous mantenedors quedant lo consistori constituït del modo següent:

Mantenedors: Srs. D. Antoni Ros de Olano (President) D. Gonzalo Serraclara, D. Francisco Miquel y Badía, D. Vicents Boix, D. Andreu Balaguer, D. Joseph Blanch y D. Joaquim Riera y Bertrán (Secretari).

Suplents: D. Joseph Pella y Forgas, D. Enrich Vidal y Valenciano y D. Heribert Mariezcurrena.

SUMARI

J. NARCÍS ROCA.	Wifredo lo Pilós.	233
JOAN MONTSERRAT (TRAD.).. .	Joan Cosó.	252
TEODOR CREUS.	Una visita á Santas-Creus.	258
FRANCISCO MANEL PAU.. . . .	La Rata-pinyada.	268
	Una observació á <i>La Revista Contemporánea</i>	277
ANDREU BALAGUER Y MERINO.	Carta al Sr. D. Matías de Martino parlantli de la superstició á Catalunya en lo segle XV.	281
FRANCESCH PELAY BRIZ.	Cor nafrat.. . . .	299
J. SERRA Y CAMPDELACREU. . .	A una mala fada.. . . .	302
ENRICH FRANCO.	A un amich en las bascas de la mort.. . . .	304
S.	Bibliografía.	307
FREDERICH RENYÉ Y VILADOT.	Correspondencia.	309
X.	Id.	311
F. UBACH Y VINYETA.	Remitit.. . . .	315
	Novas.	317